

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра теорії та практики перекладу романських мов
імені Миколи Зерова

**ВІДТВОРЕННЯ СТРУКТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА
ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО НАПОВНЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ГАЛУЗІ
ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА НА ПРИКЛАДАХ РІШЕНЬ, УХВАЛ ТА
ПОСТАНОВ СУДІВ БРАЗИЛІЇ, ПОРТУГАЛІЇ ТА УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «бакалавр»
студентки четвертого курсу
бакалаврату освітньої програми
«Переклад із португальської та з
англійської мов»,
спеціальність – *035 Філологія*
Анастасії КАШУБИ

Науковий керівник:
асист. **Оксана ВРОНСЬКА**

«Допущено до захисту»
на засіданні кафедри
теорії та практики перекладу
романських мов імені Миколи Зерова

Протокол № ____ **від** _____.
завідувач кафедри
д.філол.н., проф. **Ірина СМУЩИНСЬКА**

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційну роботу присвячено дослідженню термінологічного складу португаломовних текстів судових рішень і розробці можливих підходів його відтворення українською мовою. У межах дослідження було зіставлено та проаналізовано судоустрій Бразилії, Португалії та України, визначено безеквівалентні одиниці, окреслено їх поняттєве поле та запропоновано потенційні методи відтворення лексичними засобами української мови. Також була здійснена поняттєва диференціація окремих термінологічних одиниць, що становлять особливі труднощі під час перекладу судових рішень. Окрім цього, аналізу підлягала й композиційна складова тексту рішень.

Найпроблемнішим аспектом перекладу вказаного типу процесуальних актів стало відтворення одиниць, наявних у правових реаліях мови-продуцента, однак відсутніх в українському судоустрої. Особливу увагу було приділено розрізненню понять, вживання яких не є достатньо уніфікованим навіть у межах законодавчої системи країни, до правового термінологічного поля якої вони належать.

У межах цієї роботи було запропоновано два можливі методи відтворення вище зазначених типів одиниць, однак перевага надавалася смисловій адаптації понять і їх відтворенню за допомогою наявних у мові-реципієнта лексем.

Результати дослідження підтверджують необхідність чіткого розуміння перекладачем правової реальності, в якій сформувався вихідний текст, та глибинного аналізу змістового наповнення терміноодиниць перед їх відтворенням засобами іноземної мови.

Ключові слова: переклад, судовий дискурс, нормативно-правовий акт, терміносистема, судоустрій, територіально-юрисдикційні одиниці, відповідники.

ABSTRACT

This work is devoted to the study of the terminology used in Portuguese-language court decisions, and to developing possible approaches to reproducing it in Ukrainian. The judicial systems of Brazil, Portugal and Ukraine were compared and analysed within the framework of the study. Non-equivalent units were identified and their conceptual field outlined. Potential methods for reproducing these units using Ukrainian lexical resources were also proposed. The thesis also involves a conceptual differentiation of individual terminological units that pose particular difficulties in translating court decisions. Additionally, the compositional aspect of the decisions' text was analysed.

The most problematic aspect of translating this type of procedural document is reproducing units that exist in the legal reality of the source language, but are absent from the Ukrainian judicial system. Particular attention was paid to the distinction between concepts that are not sufficiently unified, even within the legislative system of the country to which they belong, in terms of legal terminology.

Within the framework of this study, two methods were proposed for reproducing the aforementioned types of units, but semantic adaptation of concepts and their reproduction using available lexemes in the target language was favoured.

The study's findings confirm the importance of translators having a clear understanding of the legal context in which the source text was created, and conducting an in-depth analysis of term units before translating them.

Keywords: translation, judicial discourse, normative legal act, terminology system, judicial system, territorial-jurisdictional units, equivalents.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ПЕРЕКЛАД СУДОВОГО ДИСКУРСУ ЯК РІЗНОВИД ЮРИДИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ	9
1.1. Поняття юридичного тексту та специфіка його відтворення у перекладі	9
1.2. Судове рішення як репрезентаційний елемент судового дискурсу	13
1.2.1. Поняття судового дискурсу	13
1.2.2. Специфіка відтворення лексичної складової текстів судових рішень	14
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	17
РОЗДІЛ 2. ВІДТВОРЕННЯ КОМПОЗИЦІЙНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОЛЯ БРАЗИЛІЇ, ПОРТУГАЛІЇ ТА УКРАЇНИ	18
2.1. Зміст поняття «юрисдикція» та його відтворення	18
2.2. Зіставний аналіз судоустрою Бразилії, Португалії та України	19
2.3. Смысловое розмежування понять на позначення територіально-юрисдикційних одиниць та підходи до їх відтворення українською мовою	23
2.4. Структуризація статей законодавчих актів Бразилії, Португалії та України та уніфікація підходу до перекладу їхніх складових у межах заданої мовної пари	30
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	38
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ТЕКСТУ СУДОВИХ РІШЕНЬ	40
3.1. Види судових рішень та їхні міжмовні лексичні відповідники	40
3.2. Смысловая різнорідність понять « <i>lide</i> » та « <i>litigio</i> »	44
3.3. Розмежування лексичних складових термінополя « <i>позов</i> »	47
3.4. Композиційні особливості текстів судових рішень та їхні складові	48
3.4.1. Загальна структура процесуального правочину	48
3.4.2. Відтворення лексем-кодифікаторів судової справи	49
3.4.3. Переклад найменувань учасників судового процесу	51
3.4.4. Відтворення унікальних скорочень	54
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	56
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ	64
RESUMO	65

ВСТУП

Глобалізація стала запорукою стрімкого розвитку міжмовної правової комунікації, від якості якої безпосередньо залежить вирішення як низки важливих соціально-політичних питань, так і перебіг життя окремих суб'єктів. У зв'язку з мобільністю населення, що зростає в межах арифметичної прогресії, та активними інтеграційними процесами суспільства після становлення України як суб'єкта міжнародного права значно зріс попит на кваліфікований переклад у межах багатосистемної, однак малодослідженої галузі процесуального права. Таким чином особливо актуальним стає питання належного судового захисту українських громадян, що перебувають на територіях інших країн, а також іноземців у межах наших кордонів.

На фоні активного включення України в міжнародний порядок денний, особливої уваги заслуговує поглиблення її співпраці з лузофонними країнами на кшталт Бразилії та Португалії. Щоб забезпечити доступ до правосуддя усім громадянам, незалежно від їхньої мовної компетенції, а також гарантувати виконання винесених судами приписів, обов'язковою є наявність у країні кваліфікованих перекладачів, що спеціалізуються на інтерпретуванні українських та іноземних правових догм у контексті судового дискурсу.

Актуальність дослідження зумовлена відсутністю теоретичних та практичних напрацювань у сфері судового перекладу в межах мовної пари українська – португальська. Досі термінологічний апарат обох мов у галузі судочинства не підлягав детальному зіставному аналізу, відповідно не було складено ані двомовних словників чи глосаріїв, які окреслювали б міжмовні лексичні паралелі у межах судового дискурсу, ані практикумів, у яких були би представлені методологічні засади та підходи по перекладу тих чи інших правових лексичних одиниць.

Об'єктом дослідження є термінологічне наповнення правового поля Бразилії, Португалії та України, зведене за поняттєвою та функційною складовою в межах судового дискурсу.

Предметом дослідження виступають структурні та поняттєві складові текстів бразильських, португальських та українських судових рішень, а саме лексеми на позначення територіально-юрисдикційних одиниць судоустрою досліджуваних країн, найменування структурних елементів законодавчих актів, а також суб'єктної та предметної складової судового процесу, що підлягає знаковій об'єктивізації в текстах судових рішень.

Метою роботи є аналіз термінологічного пласту португаломовних судових рішень та визначення їхніх українських відповідників під спільним поняттєво-функційним знаменником, а також розробка загальних принципів відтворення безеквівалентного компонента в назвах судових органів під час перекладу українською мовою.

Для досягнення цієї мети було визначено такі **завдання**:

1. Окреслити поняття судового дискурсу, визначити особливості жанрової специфіки та лексичного складу судових рішень.
2. Описати та зіставити системи судоустрою досліджуваних країн із метою фіксації спільних та відмінних елементів для подальшого формулювання стратегії їх перекладу.
3. Проаналізувати структуру текстів законодавчих актів та сформулювати єдиний підхід щодо їх відтворення під час перекладу.
4. На основі поняттєвого компонента здійснити диференціацію вибраних терміноодиниць португальської мови та визначити їхні українські відповідники.
5. Описати структурні елементи тексту судових рішень, запропонувати методи їх перекладу.

Методами вирішення окреслених завдань були:

- систематизація теоретичних відомостей мовознавчої, перекладознавчої та правової парадигм у межах об'єкта дослідження;
- аналіз та синтез зібраної інформації із застосуванням емпіричного методу досліджень;

- формулювання міжмовних логіко-семантичних зв'язків між аналізованими компонентами та висування пропозиції щодо їх перекладу в межах зазначеної мовної пари із застосуванням гіпотетико-дедуктивного методу досліджень.

Матеріалом дослідження є тексти португаломовних судових рішень, винесених судами загальної (цивільної) юрисдикції, обсягом 142 сторінки та тексти українських судових рішень того ж юрисдикційного поля обсягом 34 сторінки.

Теоретико-методологічною базою дослідження стали роботи українських вчених, зокрема Ю. А. Лободи, Г. Зінченко, В. В. Гайдай, О. В. Закропивного, а також праці таких бразильських та португальських дослідників як Т. Боржеш де Ліма, А. Гріновер, К. Дінамарку, М. Кавалканте, О. де Пласіду і Сілва, В. Пуглієзі, С. Невеш та інших.

Теоретичні досягнення дослідження полягають у систематизації знань про юридичний переклад як один із видів галузевого перекладу, окреслення мовних та жанрових ознак судового рішення з точки зору їх відтворення португальською та українською мовами, а також зведення в єдиній парадигмі правової та мовно-концептуальної картин світу досліджуваних країн із метою їх порівняння.

Практичне значення роботи полягає у подальшому застосуванні пропонованих у дослідженні підходів відтворення правових терміноодиниць під час власне перекладу судових рішень або будь-яких інших португаломовних процесуальних документів українською мовою та навпаки. Результати роботи можуть використовуватися з метою проведення ґрунтовніших досліджень із цієї тематики, а також під час навчального процесу в рамках вивчення галузевого (судового) перекладу в заданій мовній парі.

Структурними елементами роботи є вступна частина, що визначає актуальність дослідження, його об'єкт та предмет, а також чітко формулює мету роботи, окресливши методи, за допомогою яких вона була досягнута; теоретичний розділ, у якому систематизовано знання про юридичний текст, його

складові та проблематику їх відтворення під час перекладу, та два розділи із результатами практичних напрацювань, себто поняттєвою ідентифікацією правових лексичних одиниць, їх розрізненням та пропозицією відтворення засобами української або португальської мови. Загальний обсяг роботи становить 66 сторінок, із них основного тексту 57 сторінки, бібліографія налічує 59 позицій.

РОЗДІЛ 1. ПЕРЕКЛАД СУДОВОГО ДИСКУРСУ ЯК РІЗНОВИД ЮРИДИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ

1.1. Поняття юридичного тексту та специфіка його відтворення у перекладі

Область права є беззаперечно однією з найважливіших складових сучасного суспільства, а правову концептосферу сьогодні можна вважати таким же фундаментальним утвором суспільної свідомості, як релігію, філософію та науку. Їй притаманне власне знакове втілення, що існує й далеко поза межами юридичного дискурсу. Сьогодні практично неможливо уявити право поза текстом. Людина ж, своєю чергою, пізнає правову дійсність крізь призму множинності її інтерпретації та водночас створює цю дійсність, інтерпретуючи її. Доречно в цьому контексті навести твердження Андреа Араужу, який зауважив, що «закон завжди підлягає інтерпретації; уявлення про те, що він «викарбуваний у камені», є лише ілюзією» [Araújo A. 2013, с. 39].

Вкрай важливим є процес вибудовування сполучної ланки між первинним джерелом юридичного тексту та вторинним реципієнтом, що існує в межах іншої лінгво-культурної та правової дійсності. Первинний реципієнт юридичного тексту об'єктивно має перевагу над вторинним у сприйнятті та потрактуванні правової реальності, що втілена у тому чи іншому документі або нормативно-правовому акті, оскільки здатен самостійно його тлумачити, тоді як іншомовному адресату доводиться робити це через міжмовного посередника, себто перекладача. Отож, юридичний переклад можна вважати однією із найскладніших форм перевираження тексту, оскільки для адекватного відтворення його поняттєвого наповнення мова перекладу має характеризуватися особливою точністю, ясністю та достовірністю.

Перед власне практичною розвідкою необхідно окреслити суть поняття юридичний переклад, яке прийнято трактувати як переклад текстів, що формуються та функціонують у межах правового поля задля забезпечення розуміння та обміну правовою інформацією. Складність такого типу перекладу зумовлена предметністю права як галузі, де тісно переплетені соціально-

політична та культурна дійсність певної країни. Юридичний текст, із позиції мовознавства, розглядається як повідомлення з високим вмістом правової інформації, котре об'єктивується у вигляді офіційного письмового документа, складовими якого є певні лексичні, граматичні та логіко-змістові єдності модального характеру та прагматичної установки [Гайдай 2016, с. 48].

Ключовими характеристиками таких текстів вважаються високий рівень формалізованості та термінологізованості. Енциклопедичний юридичний словник під «терміном» розуміє «словесне позначення державно-правових понять, за допомогою яких виражається зміст нормативно-правових розпоряджень держави» [Нікіфорова 2012, с. 174]. Найбільша складність юридичного перекладу полягає у його міжсистемності, тобто калькуванні однієї правової системи на іншу за рахунок трансформації знакової системи, що описує правовий устрій-продуцент, у знакову систему, що матеріалізує правовий устрій-реципієнт. Отож найбільша проблема еквівалентності терміноодиниць полягає у відмінностях осей юридичних координат. Особливо складно піддаються перекладу тексти, що належать до сфери із більш вираженими національними та регіональними особливостями правової системи, куди сміливо можна віднести й галузь процесуального права. Для встановлення таких лексичних паралелей необхідно дослідити правовий устрій, а в контексті цієї роботи – судоустрій, залучених країн та визначити поняттєвий та функційний складник досліджуваних термінів із метою підбору адекватного лексичного відповідника. А. К. Солодка виокремлює наступні категорії відповідників: 1) постійні відповідники, 2) контекстуальні відповідники або синонімічні аналогії та 3) адекватні заміни за допомогою здійснення тих чи інших трансформацій [Солодка 2023, с. 71]. Відсутність же постійних відповідників тим чи іншим лексемам свідчить про їхню безеквівалентність, що виникає або через відсутність явища чи поняття, що позначає вибраний термін у правових реаліях країни-адресата перекладу, або понятійну недиференційованість позначуваного явища в іншомовних реаліях. Обидва випадки є особливо складними і будуть розглянуті в межах практичних розділів роботи на основі спроби розрізнення під час

перекладу родових понять португальської мови, що вживаються на позначення судового рішення, а також відтворення найменувань відсутніх в українській правовій дійсності одиниць, що визначають територіально-юрисдикційні межі судових органів Бразилії та Португалії.

Проблемним, як не дивно, є аспект неуніфікованості та нерегульованості вживання тих чи інших понять, дефініція яких часто відсутня в парадигмі законодавства. В Україні, до прикладу, 50-60% зареєстрованих законопроектів отримують негативні висновки ГНЕУ включно через «погану прописаність», оскільки містять термінологію, котра потребує роз'яснення, дублюється або суперечить нормам чинного законодавства [Іванов 2023]. Проблема поняттєвої нерегульованості присутня й у правових терміносистемах Бразилії та Португалії, що особливо гостро відчувається в контексті смислового та функційного розрізнення лексем на позначення вищезгаданих одиниць територіально-юрисдикційного розмежування повноважень судів (*seção/subseção judicial, comarca, foro, fórum, vara, juízo* тощо). Однак є помилковим тлумачення юридичного тексту як репозитарію правових термінів, для відтворення якого достатньо володіти певним масивом лексики, що охоплює поняттєву складову тієї чи іншої галузі права, без урахування екстралінгвістичного та соціокультурного контексту. Досить частими є випадки використання у текстах правової тематики загальнозживаної лексики, яка набуває додаткового поняттєвого наплення, як, наприклад, «*ação* – право на позов, «*risco*» – ймовірність настання нещасного випадку, «*referência*» – характеристика на особу, «*vínculo*» – правове зобов'язання тощо. Таким чином, обов'язковою умовою для адекватного відтворення правових лексичних одиниць іноземної та української мов є ознайомленість перекладача із чинним законодавством обох країн, у межах яких відбувається обмін юридичними фактами, та структурою їхньої правової системи а, в контексті цього дослідження, особливостями судоустрою, бо за її відсутності зміст тексту вихідної мови ризикує не відповідати здоровому глузду в мові перекладу навіть за умови дослівної його інтерпретації. Незначні помилки в тексті також можуть

результувати в неправильне трактування його змісту, а отже спонукати реципієнта до вчинення невідповідних дій, що в контексті судового дискурсу є особливо небезпечним.

Як доцільно зауважує В. Я. Желясков, перекладач, що працює з юридичними текстами, повинен обов'язково брати до уваги вимоги узусу, себто мовні звички носіїв обох мов із метою збереження належного сприйняття правового документа [Желясков 2015, с. 127]. Врахування цього аспекту є запорукою досягнення адекватності змістового компоненту вихідного тексту, адже досить часто лексема в межах правового виміру набуває та використовується у модифікованому, порівняно з її первинним смислом, значенні, як, наприклад, терміни «*lide*» та «*ação*», кореляція сутнісного та фактичного функційного змісту яких буде розглянута в межах практичних розділів цієї роботи. У таких випадках виникає необхідність внесення поправок у норму й узус, що реалізовується в контексті перекладу за рахунок відповідних перекладацьких трансформацій. Безпосереднім завданням перекладача є правильна інтерпретація екстралінгвістичних особливостей мовленнєвого акту та його пропозиційних умов, адже це впливає на власне перлокутивний ефект тексту і неминує стосується реакції реципієнтів, еквівалентність якої в контексті обох мов і є метою створення адекватного перекладу [Гайдай 2016, с. 49].

Як зауважує Алексєєв, тексти, що містять правові приписи або регулюються ними, мають переважно високий рівень перекладності, насичені клішованими формами та містять у собі інформацію, яку варто оформлювати відповідно до чітко встановлених норм [Алексєєв 2006, с. 282]. Деякі лексико-граматичні особливості правових текстів чітко прописуються на законодавчому рівні. Так, наприклад, п. 16 «Методичних рекомендацій із підготовки та оформлення проектів законів України, актів Президента України...» визначає, що текст має бути поданим, як правило, в активній формі, яка є необхідною для накладання певного обов'язку, і написаним у теперішньому часі, а майбутній та минулий часи застосовуються лише в разі необхідності зіставлення двох подій [Наказ Мінпаливенерго 2010, №153]. Така вимога, на практиці, є аплікабельною

до всіх різновидів правових текстів. Тоді як португальські юридичні тексти послуговуються дійсним способом майбутнього часу, що містить у собі модальний аспект, замість як рясніти, на відміну від українських, словами на кшталт «має», «слід», «повинен» тощо [Wronska 2018, p. 229].

Виклад матеріалів у такому різновиді текстів здійснюється у доволі рівному та спокійному стилі, що не породжує додаткових асоціацій у реципієнтів та не відволікає їх від суті документа, що, своєю чергою, підвищує ефективність правового регулювання.

1.2. Судове рішення як репрезентаційний елемент судового дискурсу

1.2.1. Поняття судового дискурсу

Перш ніж розглянути практичні аспекти реалізації термінологічного потенціалу галузі судочинства в парадигмі його відтворення у перекладах текстів судових рішень, що належать до процесуального поля Бразилії, Португалії та України, варто окреслити межі такого поняття як судовий дискурс. Ю. А. Лобода послуговується визначенням судового дискурсу як вербально-знакової форми комунікації в межах судового процесу, яку варто розглядати з урахуванням визначеного національно-культурного та соціально-історичного тла, а також намірів та особистих характеристик комунікантів [Лобода 2013, с. 269]. Ознайомлення з фаховими джерелами дає змогу визначити ключові риси судового дискурсу, котрі безпосередньо впливають на його відтворення іноземною мовою, серед яких виокремлюються підвищена формальність та стереотипність тексту, наявність маркерів соціальної дистанції, регламентованість та високий рівень інформаційного наповнення. Попри всі намагання законодавця та учасників судового процесу, текст правового акту не завжди є настільки однозначним, скільки того вимагають норми права, оскільки будь-який знаковий ряд не виключає можливість подвійної інтерпретації його елементів.

Саме ж поняття судового рішення в юридичній науковій літературі трактується як «процесуальна форма вираження діяльності суду щодо застосування норм права; засіб правового захисту» [Зінченко 2024, с. 243]. Для

належного перекладу судового рішення з метою збереження його функційних особливостей необхідно розуміти специфіку текстів цього жанру, адже їм притаманні певні композиційні та лексико-граматичні особливості.

1.2.2. Специфіка відтворення лексичної складової текстів судових рішень

Серед мовних характеристик жанру чітко проступає об'єктивність (втілена у відсутності емоційно забарвленої лексики, окличних і питальних конструкцій, вигуків тощо), точність (виражена у відсутності синонімів, що компенсується частотністю так званої «білої» тавтології, високій термінологізації, а також активному використанні складнопідрядних речень), безособовому характері викладу, а також стандартизованості та клішованості вживаних лексичних конструкцій [Зінченко 2024, с. 243] (наприклад, *de modo vinculado* – в обов'язковому порядку, *obediência estrita aos termos da lei* – суворе дотримання умов закону; *instituído em lei* – встановлений законом; *em prazo razoável* – упродовж розумного строку; *salvo nos casos e dentro dos limites declarados na lei* – крім випадків та в межах, визначених законом; *até à entrada em vigor* – до набуття чинності; *observados os requisitos fixados em* – за умови дотримання вимог, викладених у *etc.*);

Однією із притаманних українському судовому дискурсу характеристик є схильність до використання довгих та складних конструкцій для вичерпного маркування поняттєвих меж елемента, тоді як португальська мова тяжіє до більш компактної експлікації. Так, наприклад, вираз «застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою» португальською можна відтворити за допомогою одного лише словосполучення «*prisão preventiva*». Оскільки юридична португальська мова більш лаконічна, під час перекладу українських процесуальних актів варто добирати властиві їй за розміром одиниці.

Необхідно додатково наголосити на повсюдності такого явища як міжмовні паралелі, що передбачає наявність спільних лексичних елементів у двох не обов'язково споріднених мовах. Вони, своєю чергою, породжують перекладознавчий феномен, відомий як «хибні друзі перекладача», котрий

полягає у семантичній невідповідності ідентичних лексичних одиниць у різних мовах. Причиною є засвоєння міжнародного терміну носіями тієї чи іншої мови шляхом впливу на нього національної культури, що супроводжується нашаруванням нових значень на уже наявну їх сукупність [Кияк 2010, с. 18]. Особливо часто такі лексеми набувають додаткового смислового наплення у межах конкретних галузевих дискурсів, інтегруючись у терміносистему під уже новим смисловим кодом. Так, наприклад, спільне для української та португальської мов поняття «*hipótese*», що у звичному нам розумінні має значення «наукового припущення, за допомогою якого прагнуть щось пояснити; твердження, істинність якого неочевидна» [Енциклопедія СУ, 2025], зазнало смислових модифікацій у межах правового дискурсу Бразилії. Воно є повсюдним компонентом статей законів та кодексів, а також присутнє в текстах судових рішень, найчастіше у стійкому сполученні із зазначенням того чи іншого структурного елемента статті: «*Nas hipóteses dos incisos II e III, a impugnação deverá basear-se em argumentação específica*» - У випадках, передбачених пунктами I та 2, оскарження можливе лише за наявності чіткої аргументації; *Ocorrendo a hipótese do inciso I deste artigo - У випадку, передбаченому п. 1. цієї статті*». Як стає зрозуміло з прикладів, у контексті правового дискурсу лексемі «*hipótese*» було присвоєно значення «обставина, стан речей, ситуація», і в жодному разі не «*гіпотези*» в її звичному потрактуванні. Таким чином необхідно додатково вивіряти поняттєвий складник терміноодиниці, що збігається за своєю формою з уже наявною в лексичній структурі мови, на яку здійснюється переклад, лексичною одиницею задля уникнення неправильного її потрактування у правовій парадигмі країни-продуцента.

Ще однією особливістю текстів судових рішень є активне вживання аббревіатур та скорочень, зокрема на позначення назв нормативно-правових актів та державних/судових органів, що вкотре підкреслює важливість наявності в перекладача принаймні загального уявлення про організацію судоустрою обох країн та ієрархічне розташування одиниць у їхніх межах. Серед найпоширеніших у рамках теми цього дослідження, себто судових рішень галузі цивільного

судочинства, є «CPC – Código do Processo Civil – Цивільний процесуальний кодекс (ЦПК)», «CC – Código Civil – Цивільний кодекс (ЦК)», «STJ – Superior Tribunal de Justiça – Верховний Суд (ВС)», «CDC – Código de Defesa do Consumidor – Кодекс про захист прав споживачів» тощо.

Оскільки правові системи Бразилії, Португалії та України дотримуються романо-германської правової традиції та ґрунтуються на засадах римського права, де латина була мовою закону, судові рішення цих країн містять чималу кількість запозичень із латинської мови, що, як правило, не підлягають перекладу, однак є цілком зрозумілими у правовому полі (за виключенням декількох, як от «*res judicata*», правової доктрини про остаточність судового рішення, що не підлягає перекладу в українських правових текстах, однак у бразильських та португальських судових дискурсах більш усталеним є вживання її власне португальського відповідника «*coisa julgada*»). Оскільки португальська мова належить до романської групи мов, кількість архаїзмів та латинізмів у текстах рішень бразильських та португальських судів значно перевищує ті масштаби, що фіксуються в україномовних правових текстах. Цікавим є зауваження Гонзаги щодо збереження у правовій терміносистемі Бразилії чималої кількості виразів, які сягають галісійсько-португальської традиції, тоді як Португалія модернізувала значну частину своєї термінології [Gonzaga A. 2018]. Таким чином у Бразилії досі широко вживаними у правовому контексті є лексеми «*foro*» (на позначення територіально-юрисдикційних меж суду) та «*interdito*» (спосіб захисту майнових прав у суді), тоді як їх використання у межах сучасної терміносистеми Португалії є радше виключенням. У зв'язку з цим у 2005 році Асоціацією суддів Бразилії (АМВ) було розпочато кампанію по спрощенню бразильської правової терміносистеми, адже перевантаженість надміру технічними та застарілими поняттями створювала перешкоди в потрактуванні тих же судових рішень бразильцями, що змушувало їх звертатися за декодуванням процесуальних актів до адвокатів, поставивши під сумнів доступ до права як такого [Araújo A. 2013, p. 23].

Суть перекладу юридичного тексту полягає не тільки в забезпеченні еквівалентності сприйняття його знаково-поняттєвої складової, а й збереженні його юридичної сили. Під останнім варто розуміти властивість, надану тексту чинним законодавством або відповідним компетентним органом, що дозволяє цьому документу бути підставою для породження тих чи інших правових наслідків. Таким чином переклад, до прикладу, судового наказу, що за своєю суттю належить до директивних мовленнєвих актів, передбачає відтворення його змісту за допомогою тієї ж категорії мовленнєвого акту, хоча й не обов'язково з повною симетрією.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Юридичний переклад класифікується як одна з найскладніших форм перекладацької діяльності через високий рівень термінологізованості, регламентованості та формалізованості правового тексту, що вимагає не просто досконалого володіння робочими мовами, а й розуміння правової дійсності країни-продуцента та країни-реципієнта тексту перекладу.

Відтворення лексичної складової юридичних текстів породжує чимало труднощів, зокрема через наявність безеквівалентних терміноодиниць, що досить часто зумовлена відсутністю поняття, яке вони позначають, у суспільно-політичних реаліях однієї із країн.

Судовий дискурс є вербальним втіленням усього, що відбувається в рамках судового процесу, а рішення, прийняті судами по суті розгляду справи, становлять окрему жанрово-стилістичну єдність, із властивими їм мовними та композиційними особливостями.

Таким чином складність перекладу текстів судових рішень полягає у стандартизованості та клішованості викладу матеріалу, зміст якого строго регулюється правовою доктриною, наявності в тексті великої кількості термінологічних одиниць, загальнозживаних понять та міжмовних паралелей, що набули додаткового смислового наплення, а також абревіатур, скорочень та архаїчних елементів, що вимагають високого рівня мовної та позамовної компетенції перекладача.

РОЗДІЛ 2. ВІДТВОРЕННЯ КОМПОЗИЦІЙНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОЛЯ БРАЗИЛІЇ, ПОРТУГАЛІЇ ТА УКРАЇНИ

2.1. Зміст поняття «юрисдикція» та його відтворення

Державна влада у Бразилії, Португалії та Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову гілки. Кожна з них має свої функції та повноваження, які визначені Конституціями та іншими нормативно-правовими актами цих країн. Особливий інтерес для дослідження в цій роботі становить судова влада вище перелічених країн, а точніше процесуальні правочини як основний продукт діяльності судів різних інстанцій. Перш ніж перейти до аналізу власне судових рішень, необхідно дослідити структурні особливості судової системи Бразилії, Португалії та України для виявлення спільних рис та розбіжностей, що безпосередньо впливають на відтворення тих чи інших назв судових органів загальної та верховної юрисдикцій в перекладі текстів рішень, ухвал та постанов.

Відповідно до правової позиції Верховного суду України від 23.12.2020 р. у справі № 815/6190/16, критеріями розмежування судової юрисдикції, тобто визначеними законом підставами, що встановлюють за правилами якого виду судочинства має розглядатися та чи інша справа, є суб'єктний склад спірних правовідносин, предмет спору та характер спірних матеріальних правовідносин у їхній сукупності [LIGA 360, 2025]. Утворення ж судів різних юрисдикцій обґрунтовується спеціалізацією вирішення конфліктів, що породжуються правовими відносинами різної галузевої належності та мають регламентуватися відповідно до матеріальних норм різних галузей права [Писаренко 2020, с. 131].

Як було щойно зазначено, в сучасній юридичній науці питання розмежування повноважень щодо розгляду правових спорів традиційно висвітлюється крізь призму категоріального апарату, до якого належать терміни «юрисдикція» та «підвідомчість», що здебільшого застосовуються як синонімічні. Обидва зазначені поняття охоплюють описану предметну компетенцію судових та інших уповноважених органів стосовно розгляду конкретно визначених категорій правових спорів.

Однією з ключових структурних категорій цивільного процесуального права є інститут підсудности, правове регулювання якого закріплене у статтях 107–117 Цивільного процесуального кодексу України. На відміну від категорії юрисдикції, що забезпечує функційне розмежування компетенції між окремими юрисдикційними органами, підсудність виконує роль внутрішнього організаційного маркеру, що детермінує розподіл справ між судами у межах єдиної системи судів загальної юрисдикції [Цивільний процесуальний кодекс 2025, с. 63-66].

Законодавства ж Бразилії та Португалії не виокремлюють такі поняття як «підвідомчість» та «підсудність» у межах інституту юрисдикції, а натомість втілюють усю їхню суть в одному терміні «*jurisdição*». Як доречно зауважує Селзу Невеш, одного терміну «*jurisdição*» недостатньо для вираження усього змісту та практичної ролі, яка відводиться цьому інституту, що ускладнює досягнення єдиного розуміння питання юрисдикційного поділу як на національному рівні, так і в іноземній літературі [Neves C, 1997, p. 3].

Однак, оскільки ця робота не ставить за мету дослідження теоретичних засад, що лежать в основі формування та розмежування функцій і змістового наповнення тих чи інших правових термінів, а лише визначення відповідників на структурному та лексичному рівнях елементів бразильських, португальських та українських судових рішень у межах цивільного судочинства, достатнім буде визначити, що лексема «*jurisdição*» може вважатися відповідником українським одиницям «підсудність», «підвідомчість» та «юрисдикція», оскільки містить у собі всі необхідні поняттєві компоненти, властиві кожній з перерахованих щойно одиниці.

2.2. Зіставний аналіз судоустрою Бразилії, Португалії та України

Із метою досягнення максимально можливої ґрунтовності та вичерпності здійснюваного в межах цієї роботи дослідження, спектр юрисдикційних компетенцій було звужено до підвідомчості загальних судів, що розглядають справи у порядку цивільного судочинства. Таким чином, перш ніж здійснювати аналіз термінологічного наповнення судових рішень та встановлювати узгоджені

на основі функційної та поняттєвої складової міжмовні паралелі лексичних одиниць португальської та української мов, необхідно проаналізувати та зіставити систему судоустрою Бразилії, Португалії та України, на основі чого виявити спільні та відмінні елементи територіально-юрисдикційного розмежування компетенції органів судової влади та запропонувати підходи їх відтворення в межах заданої мовної пари. Оскільки метою роботи є сформулювати загальні принципи перекладу українською мовою правових термінів галузі цивільного судочинства Бразилії та Португалії, що входять до складу судових рішень, та визначити їх відповідники, структура судоустрою країн буде розглянута у спрощеній формі.

Сам судоустрій являє собою єдину систему судів, котрі мають виключну компетенцію здійснювати правосуддя, що будується за принципами територіальності й спеціалізації [Центр Демократії та Верховенства права, 2025].

На веб-порталі Центру Демократії та Верховенства права зазначається, що судова система України поділяється на суди загальної та конституційної юрисдикцій, де Конституційний Суд України є єдиним органом останньої, у складі якого діють Велика Палата, два сенати та шість колегій. Тоді як систему судів загальної юрисдикції складають місцеві, апеляційні суди да Верховний Суд.

У межах 1-ї інстанції діють місцеві суди. Як зазначалося раніше, інтерес для розгляду становлять судові органи системи місцевих загальних судів, які займаються розглядом справ у галузі цивільного судочинства.

До 2-ї інстанції відносяться апеляційні суди, створені в кожній області для перегляду рішень місцевих загальних судів. І третьою, касаційною інстанцією, є Верховний Суд – найвищий суд у системі судоустрою України.

Додатково існують вищі спеціалізовані суди, однак вони не є об'єктом для розгляду в межах цієї роботи.

Ч. 1 ст. 21 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» визначено, що «місцевими загальними судами є районні, міжрайонні, районні у містах, міські та міськрайонні суди» [Верховна Рада України, 2025]. Як доречно зауважує О. В.

Закропивний, у юридичній та суспільно-політичній літературі відсутнє таке поняття як «міськрайонний район» або «міськрайонне місто», тому словосполученням «міськрайонний суд» законодавець усуває різницю між районом та містом в контексті адміністративного поділу [Закропивний 2012, с. 40]. Тоді як Інститут Громадянського суспільства пояснює функцію міжрайонних судів, яка полягає у забезпеченні колегіального розгляду судових справ районними (міськими) судами, і до них, відповідно, може входити кілька районних (міських) судів, що дозволяє ототожнити його з окружним судом, який розглядатиметься нижче в тексті [Судова система України, 1997].

Tiagu Боржеш де Ліма, систематизувавши приписи Федеральної Конституції, говорить про поділ судочинства Бразилії на суди загальної юрисдикції (*Justiça Comum*) та спеціалізованої юрисдикції (*Justiça Especial*), де в межах першої розрізняється федеральна судова влада (*Justiça Federal*) та судова влада штатів (*Justiça Estadual*), тоді як до спеціалізованої належать військові (*Justiça Militar*), виборчі (*Justiça Eleitoral*) та трудові суди (*Justiça do Trabalho*) [Borges de Lima T. 2015, p. 39].

Конституцією Бразилії передбачена така структура судових органів влади: 1 - *o Supremo Tribunal Federal*; 2 - *o Superior Tribunal de Justiça*; 3 – *os Tribunais Regionais Federais e Juízes Federais*; 4 – *os Tribunais e Juízes do Trabalho*; 5 – *os Tribunais e Juízes Eleitorais*; 6 – *os Tribunais e Juízes Militares*; 7 – *os Tribunais e Juízes dos Estados e do Distrito Federal e Territórios* [Sifuentes M. 1999, p. 328].

На порталі Національної ради судочинства Бразилії прописується, що організація судів 1-ї інстанції федеральної юрисдикції регулюється Законом №5.010/1966, який визначає, що в кожній із адміністративно-територіальних одиниць Федеративної Республіки має бути створено «*seção judiciária*» та «*subseção judiciária*», в межах яких діятимуть «*juízes federais*», які вже поділяються на «*varas federais*», де здійснюється первинний розгляд судових справ. Друга ж інстанція судів федеральної юрисдикції складається із шести регіональних федеральних судів - *Tribunais Regionais Federais (TRFs)* [CNJ, 2025].

На порталі Верховного Суду Бразилії визначено, що поділ судової влади штатів здійснюється відповідно до територіально-адміністративного поділу країни, який передбачає наявність 26 штатів та Федерального округу. Отож, у Бразилії налічується 27 судів, які функціонують у межах 2-ї інстанції (*Tribunais de Justiça*) для розгляду справ у порядку апеляційного провадження. Тоді як судочинство в рамках 1-ї інстанції здійснюється місцевими судами (*Tribunais e juizes das unidades da Federação*), котрі виконують свої функції у межах таких одиниць як «*comarcas*», у рамках яких також існує поділ на менші структурні елементи – «*varas*» [STJ, 2025].

Судова система Португалії передбачає наявність, окрім Конституційного Суду (*Tribunal Constitucional*), який є найвищим органом конституційної юрисдикції, та Рахункової Палати (*Tribunal de Contas*), котра здійснює контроль за законністю державних витрат, судів загальної юрисдикції (*Tribunais Judiciais*) та адміністративних і податкових судів (*Tribunais Administrativos e Fiscais*). Як уже зазначалося, в межах цієї роботи будуть розглянуті судові органи, що здійснюють розгляд справ у межах цивільної юрисдикції.

На вершині ієрархічної структури судів загальної юрисдикції знаходиться Верховний суд (*Supremo Tribunal de Justiça*), який в апеляційному порядку розглядає справи, чия вартість перевищує ліміти судів 2-ї інстанції, себто апеляційних (*Tribunais de Relação*), що розглядають справи, вартість яких перевищує межі юрисдикції судів 1-ї інстанції (*tribunais de comarca*). Юрисдикція апеляційних судів, яких у Португалії п'ять, поширюється на закріплені до них законодавством території, тоді як суди 1-ї інстанції здійснюють судочинство в межах відповідних «*comarcas*», яких у межах Португалії нараховується 23. Судові органи, що функціонують у «*comarcas*», поділяються на «*juízos*», які мають відповідні компетенції.

Описана вище інформації для зручності подана у систематизованому вигляді в таблицях.

Таблиця 2.2.1 «Організація судової влади Бразилії, Португалії та України в межах конституційної юрисдикції»

Суд конституційної юрисдикції України	Суд конституційної юрисдикції Бразилії	Суд конституційної юрисдикції Португалії
Конституційний Суд України	Supremo Tribunal Federal	Tribunal Constitucional

Таблиця 2.2.2 «Організація судової влади Бразилії, Португалії та України в межах загальної юрисдикції»

Система судів загальної юрисдикції України	Система судів загальної юрисдикції Бразилії		Система судів загальної юрисдикції Португалії
Верховний Суд	Superior Tribunal de Justiça		Supremo Tribunal de Justiça
Поділ відсутній	Федеральна судова влада	Судова влада штатів	Поділ відсутній
Апеляційні суди	Tribunais Regionais Federais	Tribunais de Justiça	Tribunais de Relação
Місцеві загальні суди	Juízes Federais	Tribunais e Juízes das unidades da Federação	Tribunais Judiciais de Comarca

2.3. Сміслове розмежування понять на позначення територіально-юрисдикційних одиниць та підходи до їх відтворення українською мовою

Тіагу Боржеш де Ліма у своїй статті вказує, що під «*seções judiciais*» варто розуміти територіальні одиниці, що визначають межі юрисдикції федеральних судів Бразилії, які відносяться до судів загальної юрисдикції [Borges de Lima T. 2015, p. 40]. Для кращого розуміння меж «*seções judiciais*» Ада Гріновер та Кандіду Дінамарку у своїй «Загальній теорії судового процесу» вказали, що для цілей федерального правосуддя країна поділена на стільки «*seções judiciais*», скільки нараховується штатів у межах Бразилії [Grinover A., Dinamarco C. 2011, p. 192-193]. Марсіо Кавалканте зауважує, що раніше федеральні суди діяли лише в столицях та інших великих містах країни, тоді як зараз юрисдикція

федеральних судів організовується і в межах штатів на території «*subseções judiciais*» [Cavalcante M. 2015]. Тобто «*seção judicial*» є територіальним обмеженням юрисдикції федеральних судів у межах цілого штату з розміщенням у столицях штатів, а «*subseção judicial*» - у муніципалітетах всередині штатів.

Існує два можливих підходи перекладу таких одиниць, де перший полягає у збереженні оригінальної назви територіальної одиниці, що визначає юрисдикцію суду, тобто «*juízo federal da seção judicial X*» українською мовою можна відтворити як «*федеральний суд судової секції X*» або просто «*федеральний суд секції X*» задля уникнення тавтології, після чого дати визначення поняттю «*судова секція*».

Однак у межах цієї роботи преференція надається другому підходу, що полягає у частковій поняттєвій адаптації найменувань територіальних одиниць країни-адресанта до правової системи, а у нашому випадку, системи судоустрою країни-адресата або ж передача суті відповідно до функцій таких понять, а саме маркування меж підсудности того чи іншого судового органу завдяки вказівці на адміністративно-територіальну одиницю, яку вона охоплює. Оскільки поділ на судові секції та підсекції здійснюється в межах судів 1-ї інстанції, як вказувалось вище, то за логікою раніше викладених принципів організації судоустрою, функціональним відповідником федерального суду в межах судової секції «*juízo federal da seção judicial X*» у разі його перекладу українською мовою буде «*федеральний суд штату X*», а в межах судової підсекції «*juízo federal da subseção judicial X*» – «*федеральний суд муніципалітету X*». Таким чином передається суть, втілена у понятті судової секції та підсекції, а саме забезпечується розуміння територіальних та юрисдикційних меж вказаного судового органу реципієнтами перекладу.

Необхідно зауважити, що навіть за відсутності прикметника «*federal*» у формулюванні найменування суду, юрисдикція якого здійснюється в межах судової секції чи підсекції, його варто відтворювати лексемою «*федеральний*» в українському перекладі, щоб зафіксувати федеральну підвідомчість суду (*Justiça Federal*) і відмежувати його від судів, що налужать до судової влади штатів

(*Justiça Estadual*). Таким чином, «*juízo da seção judicial X*» пропонується перекладати як «федеральний суд штату X», а «*juízo da subseção judicial X*» як «федеральний суд муніципалітету X».

Необхідно підкреслити, що в цій роботі назву такої територіально-адміністративної одиниці в межах Бразилії як «*município*» пропонується відтворювати методом адаптивного транскодування, тобто перекладати як «муніципалітет», а не передавати лексемою «округ».

О. В. Закропивний у своїй статті наголошує на неузгодженні такого поняття як «окружні суди» з приписами Конституції України або ж ЗУ «Про судоустрій та статус суддів», оскільки з 1938 року до сьогодні «округ» як територіально-адміністративна одиниця в Україні не використовується. Натомість пропонується вважати «округ» узагальненою назвою на позначення кількох, об'єднаних в одне ціле, адміністративно-територіальних елементів задля вирішення конкретних завдань, як-от прикордонні, військові або виборчі округи, що територіально здатні охоплювати як кілька районів, так і кілька областей і їхніх частин. У контексті судоустрою пропонується виведення дефініції такого поняття як «судовий округ», що охоплює собою «територію декількох, об'єднаних в одне ціле, районів чи їхніх частин задля доступного розташування судових органів із метою вирішення по суті судових справ визначених юрисдикцій за правилами відповідного процесуального законодавства» [Закропивний 2012, с. 41].

На основі запропонованого визначення, в межах бразильської системи судоустрою терміном «судовий округ» пропонується перекладати поняття «*comarca*». Як зазначалося раніше, «*comarca*» є територіальною одиницею, що обмежує юрисдикцію судів 1-ї інстанції, котрі належать до судової влади штатів (*Justiça Estadual*). Оскар де Пласіду і Сілва у своєму «Стислому юридичному словнику» пояснив, що хоч етимологію цієї лексеми звикли пов'язувати з латинським терміном «*comarchus*», котрий означає «губернатор якогось поселення», насправді вона походить від німецького «*marca*», себто «межа», що тягне за собою значення території з певними межами або маркуванням. Звідси

«*comarca*» – територія, окреслена межами здійснення юрисдикції визначеної категорії судів [De Plácido e Silva O. 2010, p. 169].

Марсело Фрейре Гонсалвеш у своїй праці зазначає, що юрисдикція судів 1-ї інстанції, які належать до судової влади штатів, визначається в межах «*comarcas*», котрі територіально можуть охоплювати один або кілька муніципалітетів [Gonsalves M. 2019]. Такі визначення «*comarcas*» повністю відповідають сформованій О. В. Закропивним дефініції «судового округу», тож у рамках цієї роботи пропонується перекладати «*comarca*» як територіальну одиницю в контексті судоустрою Бразилії терміном «судовий округ».

У вище прописаному фрагменті про структуру судових систем досліджуваних у роботі країн складно не помітити наявність такого елемента як «*comarca*» у будові судоустрою Португалії, який теж позначає територіальні межі підсудності судів 1-ї інстанції загальної юрисдикції, які збігаються із визначеними у рамках законодавства Бразилії. Законодавець Португалії зазначає, що «відповідно до визначеної законодавством судової системи, територія країни поділяється на «*comarcas*», які, як правило, охоплюють площу муніципалітету; кожна із «*comarcas*» має свої юрисдикційні межі, які можуть охоплювати територію кількох муніципалітетів, що закріплюється законом» [Diário da República, 2025]. Тому в контексті судоустрою Португалії терміну «*comarca*» також відповідає «судовий округ».

Ада Гріновер та Кандіду Дінамарку в своїй праці «Загальна теорія судового процесу» зазначають, що в контексті бразильського судоустрою «*comarca*» та «*seção judiciária*» становлять «*foro*» (себто територію, на якій суддею реалізовується відведена йому юрисдикція). У межах одного «*foro*» може налічуватися декілька «*juízos*» («*varas, juntas de conciliação e julgamento etc*») [Grinover A., Dinamarco C. 2011, p. 195]. Нерідко поряд із лексемою «*foro*» у юридичних текстах можна зустріти термін «*fórum*», що зумовлює необхідність розрізнення усіх перелічених вище понять.

Вандерлей Жозе душ Рейш підкреслює, що лексеми «*fórum*» та «*foro*» мають різні значення, хоч їх і часто використовують як синонімічні поняття.

«*Fórum*» являє собою місце, фізичний простір, інсталяцію або споруду, в якій розміщуються і здійснюють свою діяльність органи судової влади, що належать до 1-ї інстанції, тоді як «*foro*» вживається у значно ширшому значенні – об'єднує в собі зміст поняття «*fórum*» та позначає межі юрисдикції, простір її застосування [José dos Reis W. 2011, p. 66-67].

Оскільки, як було визначено в роботі раніше, обидва поняття «*comarca*» та «*seção judiciária*» є першим рівнем територіального поділу, що встановлює межі юрисдикції судам 1-ї інстанції судової влади штатів та федеральної судової влади відповідно, суддя Ажіліо Маркес пропонує визначити «*comarca*» та «*foro*» синонімами в контексті судової влади штатів. Він зауважує, що «*fórum*» є власне місцем (себто будівлею), де реалізовує свої повноваження головний суд судового округу (*comarca*) [TDJ, 2025].

Оскільки «*foro*» включає в себе як територію, що визначає межі юрисдикції суду, яка, своєю чергою, відповідає територіальним межах судового округу (*comarca*) в контексті судової влади штатів, так і власне сам суд (*fórum*), його можна ототожнити з «*comarca*» і перекладати українською як «судовий округ». Однак така взаємозамінність понять можлива не завжди, оскільки через неуніфікованість законодавцем Бразилії терміносистеми і відсутність у законах чітких визначень цих територіальних одиниць, які, натомість, формулюються вченими, можливі різні варіації найменувань тих чи інших судових одиниць із різними ієрархічними присвоєннями «*foro*» як еквівалента «*comarca*» або як одиниці в межах «*comarca*».

Термін «*juízo*», відповідно до Оскара де Пласіду і Сілви, має два основні значення: 1) у вузькому сенсі, це місце, де суд виконує свої функції; а 2) в широкому сенсі означає власне процес розгляду справи [De Plácido e Silva O. 2010, p. 367]. Для трактування цієї лексеми в межах заданого контексту підходящою є перша з дефініцій. Тіагу де Ліма пише, що поняття «*juízo*» збігається з поняттям «*vara*», що, як зазначалось раніше, є меншою структурною одиницею в межах судового округу (*comarca*) та судової секції (*seção judiciário*). Він визначає, що обидва терміни є найменуванням кожної судової одиниці 1-ї

інстанції в межах судового округу, де діє більше ніж один суд. Пізніше у роботі автор зауважує, що в судових округах та судових підсекціях, де діє лише одна «*vara*», поняття «*foro*» та «*juízo*» часто вживаються як взаємозамінні, проте якщо в межах «*foro*» існує принаймні дві «*varas*», терміни тотожними не вважаються [Borges de Lima T. 2015, p. 42]. Тобто одна «*vara*» прирівнюється до «*juízo*», що, своєю чергою, дозволяє прирівняти поняття «*juízo*» та «*foro*», яке становить ця «*vara*».

Однак Марсело Фрейре Гонсалвеш, погоджуючись зі сказаним у «Загальній теорії судового процесу», пише, що в межах «*juízo*» 1-ї інстанції можливим є поділ на спеціалізовані «*varas*», що, на практиці, не завжди відповідає дійсності. Крім того, існує ще одна одиниця, яка може посилити плутанину у терміносистемі судоустрою, і це «*juizado*» [Gonsalves M. 2019]. Проте той же Тіагу де Ліма визначає її синонімом «*juízo*», і, на основі його попередньо викладених міркувань, автоматично до «*vara*».

Для зведення підсумків всього вище описаного та визначення в рамках цієї роботи підходу до перекладу перерахованих територіально-юрисдикційних одиниць у межах бразильського судоустрою українською мовою пропонується розглянути декілька прикладів найменувань судів, присутніх у відібраних випадковим чином судових рішеннях: 1) *Tribunal de Justiça do Estado do Rio Grande do Sul, Vara Cível do Foro Central da Comarca de Porto Alegre*, 2) *Juízo de Direito da Terceira Vara Cível da Comarca de Santana*; 3) *Juizado Especial da Fazenda Pública da Comarca de Porto Alegre*; 4) *Juízo de Direito da 1a Vara Cível da Comarca de Porto Belo*.

Прослідковується така ієрархія (від меншого до більшого) одиниць бразильського судоустрою в межах 1-ї інстанції: *juízo/juizado* – *vara* – *foro* – *comarca*.

Раніше у роботі було визначено й обґрунтовано відтворення найменування територіально-юрисдикційної одиниці «*comarca*» за допомогою поняття «судовий округ». За своєю суттю «*foro*» виконує ті ж функції та має ті ж межі, що й «*comarca*», в контексті судової влади штатів, тобто може вважатися

еквівалентом та відтворюватися українською мовою теж як «судовий округ». Однак, у разі наявності в назві судового органу обидвох елементів, де «*foro*» подається як ієрархічно підпорядкована «*comarca*» структура, у зв'язку із неприписуванням йому чітких територіальних меж, які може мати «*comarca*», пропонується перекладати «*foro*» як «судовий округ», а «*comarca*» передавати найменуванням адміністративно-територіальної одиниці, в межах якої поширюється її юрисдикція, себто «*муниципалітетом*». Таким чином «*Foro Central da Comarca de Porto Alegre*» визначено перекладати як «Центральний судовий округ муниципалітету Порту Алегре».

Хоча «*juízo*»/«*juizado*» та «*vara*» розмежовані ієрархічно в запропонованих найменуваннях судів, за своєю суттю вони вважаються поняттями синонімічними, які через недосконало розроблену терміносистему судоустрою можуть трактуватися та використовуватися по-різному. Оскільки українська судова система не має відповідників таким одиницям, а вони не мають чіткого функційного та територіального розмежування, і, відповідно, розбіжностей, під час перекладу українською мовою пропонується відтворювати пари таких одиниць за допомогою одного уніфікованого поняття, наявного в українському законодавстві, яке може охоплювати суть обох досліджуваних термінів – «місцевий загальний суд». Отож, «*Juízo de Direito da 1a Vara Cível da Comarca de Porto Belo*» можна відтворити як «1-й місцевий загальний суд судового округу Порту Белу», а «*Juízo de Direito da Terceira Vara Cível da Comarca de Santana*» як «Третій місцевий загальний суд судового округу Сантана».

Як було зазначено вище в оглядових матеріалах судоустрою Португалії, там відсутня така територіально-юрисдикційна одиниця як «*vara*», натомість судові округи (*comarcas*) поділяються на «*juízos*», за якими закріплюються функції відповідно до їхньої юрисдикції та територіальної підсудності. Їх переклад не становить труднощів, а здійснюється за рахунок зазначення генералізованого поняття «суд» та тої характеристики, яка йому присвоєна в назві. Отож, «*Tribunal Judicial da Comarca do Porto, Juízo Central Cível do Porto*» можна перекласти як «Суд загальної юрисдикції судового округу Порту, центральний загальний суд

Порту», а «*Tribunal Judicial da Comarca de Lisboa, Juízo Local Criminal de Almada*» як «Суд загальної юрисдикції судового округу Лісабону, місцевий кримінальний суд Алмади».

2.4. Структуризація статей законодавчих актів Бразилії, Португалії та України та уніфікація підходу до перекладу їхніх складових у межах заданої мовної пари

Обов'язковими елементами усіх видів судових рішень є посилання на ту чи іншу правову норму законодавства країни, якою регулюється визначена правова ситуація, тому вкрай важливо під час перекладу правильно відтворити позначення структурних елементів нормативно-правового акту (далі – НПА), посилання на яке міститься в тексті. Як правило, під час вирішення майнових спорів апелюють до відповідних кодексів (ЦК, ГК, ЦПК, ГПК та ін.) або окремих законів, найменування композиційних елементів яких може спричинити значні труднощі під час перекладу й результувати в неправильне тлумачення перекладеного тексту судовими органами країни-реципієнта.

Відповідно до ч. 2 ст. 32 ЗУ «Про правотворчу діяльність» структурними елементами первинного закону України є 1) назва; 2) преамбула (за необхідності); 3) розділи, підрозділи, глави, параграфи, підрозділи параграфів (за необхідності), що об'єднують статті закону залежно від його обсягу і змісту; 4) статті, що складаються з частин статей; 5) частини статей можуть включати: а) абзаци; б) пункти; в) підпункти пунктів; 6) примітки до статті або до її структурного елемента (пункти 4, 5 цієї частини) - як виняток, у разі якщо при формулюванні норми права використання структурних елементів, передбачених пунктами 4, 5 цієї частини, не дає можливості забезпечити охоплення всієї необхідної сфери її дії без порушення цілісності змісту; 7) перехідні положення (за необхідності); 8) прикінцеві положення; 9) додатки (за необхідності) [Верховна Рада України, 2025].

Також частина 3 цього ж закону визначає, що «кодекси, крім структурних елементів, передбачених частиною другою цієї статті, можуть складатися також з частин (загальної та спеціальної) або книг» [Верховна Рада України, 2025].

Законодавством Бразилії, а точніше ст. 10 параграфу 2 «Про структуру та написання законів» Конституційного Закону №95/1998 визначено, що ключовим елементом структури тексту закону є стаття (*artigo*) і «*os artigos desdobrar-se-ão em parágrafos ou incisos, os parágrafos em incisos, os incisos em alíneas e as alíneas em itens*» [Presidência da República, 2025]. За визначенням, поданим на веб-порталі Національного Конгресу Бразилії, розуміємо, що «*parágrafo*» є композиційним елементом статті, який розмежовує положення основного тексту статті (*caput*), в яких викладено додаткові аспекти, умови застосування або винятки з норми, та позначається графічним знаком «§» з порядковим номером [Congresso Nacional, 2025], тоді як в українських законодавчих текстах нормативні положення всередині статті, які містять логічно завершене викладення положення, поділяються на «*частини*», що нумеруються арабськими цифрами з крапкою. У третьому пункті цього ж Закону №95/1998 законодавець прописує, що у випадках, коли стаття містить лише одне відокремлене положення, для його позначення використовується вираз «*parágrafo único*» у повній формі [Presidência da República, 2025]. Відповідно, на основі вище викладеної інформації, такий структурний елемент бразильських НПА, а саме кодексів законів, як «*parágrafo*» варто під час перекладу українською мовою відтворювати як «*частина*», а вираз «*parágrafo único*» як «*єдина частина*» та *vice versa*.

Однак у законодавчих текстах Португалії структурний елемент «*parágrafo*» відсутній. Натомість у «Посібнику з правилами, яких варто дотримуватися при складанні нормативно-правових актів», розробленому Парламентом Португалії, зазначається, що «НПА зазвичай мають визначену структуру, тому вважається, що основним елементом законодавчого тексту є стаття; стаття повинна містити інформацію щодо однієї визначеної теми та може поділятися на «*números*» і «*alíneas*». Нижче додається, що «кожен «*número*» має містити не більше одного речення, а його нумерація є аналогічною нумерації статей – арабськими цифрами» [Guia prática da Assembleia da República, 2025].

Тобто, попри відсутність прямої дефініції в португальських законодавчих текстах такого структурного елементу статті як «*número*», бачимо, що його функції є тотожними функціям бразильського «*parágrafo*» та української «частини», тому в межах цієї роботи пропонується перекладати лексему «частина» як структурний елемент статей законів та кодексів використовуючи термін «*parágrafo*» у випадках, коли текст перекладу призначений реципієнтам Бразилії, та «*número*», коли йдеться про використання вихідного тексту в межах законодавчої системи Португалії.

Додаткова плутанина під час перекладу цих лексем виникає ще й тому, що такий елемент як «параграф» з аналогічним графічним позначенням «§» також присутній у структурі українських НПА, проте він є вищим структурним компонентом в межах глави, який об'єднує у собі статті та підрозділи цього параграфу, в разі наявності таких, що регулюють конкретну правову норму в межах групи правовідносин у межах предмета регулювання НПА. Його відповідником у структурі бразильських та португальських НПА є «*seção*», а підрозділу параграфа українських НПА відповідає «*subseção*».

Цікаво зауважити, що етимологічно символ «§» виник зі сполучених літер «*ss*» на позначення латинського виразу «*signum sectionis*», що португальською звучить як «*sinal de secção*», водночас для позначення власне «*seção*» у бразильських та португальських НПА ця графема не використовується, натомість прописується повне слово та римські цифри.

У наведеній вище ч. 2 ст. 32 ЗУ «Про правотворчу діяльність» вказується, що серед структурних елементів частини статті визначено абзаци, пункти та підпункти [Верховна Рада України, 2025]. Необхідно зауважити, що навіть у межах однієї теоретично-термінологічної системи нерідко виникає плутанина щодо неправильного визначення структурних елементів статті під час посилення на правову норму через недостатню розрізненість понять, що нерідко можна спостерігати у текстах НПА. Причиною цього є те, що у ЗУ «Про правотворчу діяльність» та в усіх інших НПА просто наводиться перелік усіх можливих варіантів назв структурних елементів законів, але не дається чітких їхніх

дефініцій і не визначається коли яка назва має використовуватися. І якщо визначення функцій та простеження принципів вживання вищих структурних елементів законодавчих актів не становить проблем, тим паче частина їх дефініцій подана в так і не затвердженому законопроекті ЗУ «Про нормативно-правові акти», то чітке розмежування структурних елементів у межах статті НПА (як-от частина, абзац, пункт, підпункт) фактично відсутнє.

Так, наприклад, у «Правилах побудови нормативно-правових актів», оприлюднених Держпродспоживслужбою, визначено, що статті НПА можуть поділятися на «частини» (абзаци) або «пункти»; у свою чергу «частини» можуть поділятися на «абзаци»; «пункти» – на «підпункти», «частини» або «абзаци»; «підпункти» – на «частини» або «абзаци» [Держпродспоживслужба, 2025]. Тобто, спочатку «частина» та «абзац» подаються як взаємозамінні поняття, а згодом як структурна одиниця будь-якої іншої одиниці в межах статті, що втрачає будь-який сенс та свідчить про сумнівну якість згаданого законодавчого акту. Там же визначено, що «абзац НПА – частина тексту, що виділяється відступом у першому рядку і починається з малої літери, крім першого абзацу частини, який починається з великої літери» [Держпродспоживслужба, 2025].

Логічним видається висновок, викладений у статті на веб-порталі Інституту громадянського суспільства, де автори говорять про недоцільність визначення такого структурного елементу як «абзац» у межах статті, оскільки за своєю суттю це просто нормативне положення, тобто частина статті, яке через свою громіздкість було вимушено викладено кількома реченнями [Інститут громадянського суспільства, 2025]. І «абзац» є нічим іншим, як реченням у межах частини статті, саме тому він і не піддається нумеруванню або позначенню літерою.

Законодавчими текстами ані Бразилії, ані Португалії на функціональному та структурному рівнях не передбачено еквіваленту такому визначеному ЗУ структурному елементу статей НПА як «абзац». Більше того, у «Посібнику з правилами, яких варто дотримуватися при складанні нормативно-правових актів», розробленому Парламентом Португалії, чітко визначено, що основний

текст статті та кожен із його структурних елементів має містити не більше одного речення, що виключає можливість існування в текстах статей НПА Португалії такого елементу як наш «абзац» [Guia prático da Assembleia da República, 2025]. Тому на основі виведеної вище дефініції в межах цієї роботи пропонується перекладати український «абзац» в контексті структурних елементів законодавчих актів як «*excerto*», що має загальні визначення за словниками як «*Parte retirada de uma obra*», «*Pequena parte de alguma coisa separada do todo; extrato. Trecho retirado de uma obra literária, de um texto; fragmento, passagem*» [Dício, 2025], які цілком відповідають суті та функціям «абзаців» у межах статей НПА.

Натомість у раніше наведеному пункті 2 ст. 10 Конституційного Закону №95/1998 Бразилії визначено ієрархію структурних компонентів статті, а саме: «*os artigos desdobrar-se-ão em parágrafos ou em incisos; os parágrafos em incisos, os incisos em alíneas e as alíneas em itens*» [Presidência da República, 2025]. На дотриманні цього ж порядку наголошує й Управління з питань забезпечення роботи Конгресу Бразилії у розробленій ним «Техніці нормопроекування» [TLR, 2025].

Раніше вже було визначено, що функційним та змістовим еквівалентом «*parágrafo*» в українській терміносистемі в контексті НПА законів є «*частина*». У згаданій «Техніці нормопроекування» зазначено, що «*inciso: usado para exprimir enumerações relacionadas ao caput do artigo ou ao parágrafo. Pode se desdobrar em alínea (a, b, c...)*», «*alínea: usada para enumerações relativas ao texto do inciso. Pode se desdobrar em item (1, 2, 3...)*» та «*item: usado para enumerações relativas ao texto da alínea*» [TLR, 2025]. Тобто «*inciso*» може бути як структурним елементом основного «тіла» статті, так і її «*частини*». Глосарій законодавчих термінів веб-порталу Національного Конгресу Бразилії дає визначення «*inciso*» як «структурного елементу, який ділить основний виклад статті або її частини з метою деталізації їх змісту за допомогою переліку складових та їх розбивці; позначається римськими цифрами, після яких робиться відступ і ставиться пробіл» [Congresso Nacional. 2025]. Всі наступні структурні елементи, такі як

«*alínea*» та «*item*» мають аналогічні визначення на сайті Конгресу: «структурний елементу який ділить «*inciso*» з метою деталізації його змісту за допомогою переліку складових та їх розбивці» та «структурний елемент, який ділить «*alínea*» з метою деталізації його змісту за допомогою переліку складових та їх розбивці; є найменшою структурною одиницею в межах статті» відповідно [Congresso Nacional, 2025].

Отож, провівши паралель зі структурою статей українських законодавчих актів, бачимо, що аналогічні функції тут виконують «пункти» та «підпункти». Тому відповідником бразильського «*inciso*» є «пункт», тоді як «*alínea*» відповідає українському «підпункту». З огляду на те, що підпункт в ієрархічній структурі статей українських НПА вважається останнім композиційним елементом, у роботі пропонується перекладати «*item*» тим же терміном «підпункт» в межах іншого підпункту, адже випадки такого структурування елементів статей фіксуються в практиці законодавчих текстів України, хоч і не визначаються жодним окремим положенням законів, окрім згадки у ч. 2 ст. 33 ЗУ «Про правотворчу діяльність» того, що підпункти підпунктів нумеруванню не підлягають, хоча на практиці цього положення не дотримуються [Верховна Рада України, 2025]. Так ст. 14 Податкового кодексу України містить примітки до статей зі згаданим порядком композиційних компонентів: «Підпункт "г" підпункту 14.1.11 пункту 14.1 статті 14 в редакції Закону № 655-VIII від 17.07.2015; Підпункт "г" підпункту 14.1.11 пункту 14.1 статті 14 виключено на підставі Закону № 2245-VIII від 07.12.2017 тощо» [Верховна Рада України, 2025].

Однак, як вже зазначалось раніше, структура статей законодавчих НПА Португалії є відмінною від тієї, яка є унормованою в Бразилії, що може спричинити додаткові труднощі під час перекладу, адже назви деяких структурних елементів статей зустрічаються в законодавчих текстах обох країн, проте функціонують там для позначення різних одиниць. Так, наприклад, «*alíneas*», яким у структурі бразильських НПА відводиться роль «підпунктів», у португальських законодавчих текстах є аналогом власне «пунктів», а вище згаданий елемент «*inciso*» в структурі португальських НПА взагалі відсутній. У

«Посібнику з правилами, яких варто дотримуватися при складанні нормативно-правових актів» зазначається, що частини статей за необхідності можуть поділятися на «*alíneas*», а ті, своєю чергою, на «*subalíneas*», які позначаються малими літерами латинського алфавіту та римськими цифрами відповідно. У цьому ж документі додатково визначається недоречним поділ «*subalíneas*» [Guia prático de Assembleia da República, 2025], що відповідають українським «*підпунктам*» на менші структурні одиниці, що, на перший погляд, у контексті проведення паралелей між лексичними одиницями двох мов, не викликає жодних труднощів, адже такий принцип повністю відповідає ієрархії структурних елементів статей законодавчих НПА України, визначеної ст. 33 ЗУ «Про правотворчу діяльність», де «*підпункт*» формально є останньою структурною одиницею в межах статті [Верховна Рада України, 2025], однак, на практиці може викликати проблеми під час перекладу, адже навіть у наведених вище примітках до статей Податкового кодексу бачимо, що фактично деякі з них можуть містити «*підпункт підпункту*», і якщо бразильський законодавець передбачив наявність такого елемента й найменував його «*item*», то у випадку перекладу українського тексту, що містить посилання на «підпункт підпункту» статті якогось НПА, для його використання в межах правової системи Португалії, перекладач не матиме прямого відповідника, передбаченого законодавством, адже ним виключена наявність такої структурної одиниці. Однак, у випадку, якщо вихідний український текст усе ж містить «*підпункт підпункту*», в межах цієї роботи пропонується послуговуватися бразильським еквівалентом «*item*» для відтворення цього елемента в межах перекладу тексту, реципієнтною площиною якого є континентальна Португалія.

Як згадувалося раніше, нерідко в текстах законодавчих актів України можна натрапити на випадки неправильного позначення того чи іншого структурного елемента статті через відсутність чітко прописаних норм використання термінів та їхніх дефініцій. Проблематичним у цьому плані є розглянутий вище компонент «абзац». Так, наприклад, у примітках до

структурних частин ст. 19 ЦПК України був застосований термін «абзац» як до пунктів, так і до власне абзацу частини 4.

Такі помилки в оригінальних текстах можуть викликати проблеми під час перекладу відповідних посилань на норми того чи іншого законодавчого акту. Отож, під час відтворення назв структурних елементів, а особливо лексеми «*абзац*», українських НПА, на які посилається суд або колегія суддів у своєму рішенні, перекладачеві варто звірятися з первинним законодавчим актом, якщо така можливість є, щоб уникнути неправильно поданого посилання на законодавчий акт, що викличе в реципієнтів потенційні труднощі в орієнтуванні у текстах НПА та може поставити під сумнів релевантність і легітимність самого посилання.

Важливо також дотримуватися правил нумерації та скорочень структурних елементів НПА та адаптувати їх під час перекладу до норм законодавства відповідної країни.

Для зручності застосування результатів проведеного аналізу, вони систематизовані в наведеній нижче таблиці.

Таблиця 2.4.1 «Зіставлення структурних елементів статей НПА та їхніх скорочень відповідно до країни-продуцента»

Найменування структурних елементів НПА України	Найменування структурних елементів НПА Бразилії	Найменування структурних елементів НПА Португалії
Частина (як найвищий структур. ел. кодексів)	Parte	Parte
Книга [I, II, III..]	Livro [I, II, III...]	Livro [I, II, III..]
Розділ [I, II, III..]	Título [I, II, III...]	Título [I, II, III...]
Глава [1.,2.,3.]	Capítulo [I, II, III...]	Capítulo [I, II, III...]
Параграф [1.,2.,3.]	Seção [I, II, III...]	Secção [I, II, III...]
Підрозділ [1.,2.,3.]	Subseção [I, II, III...]	Subsecção [I, II, III...]
Стаття [ст.1, ст. 2., ст. 3..]	Artigo [art. 1, art. 2, art. 3..]	Artigo [art. 1 ^o , art. 2 ^o art. 3 ^o ..]
=Абзац [без нумерації]	Excerto [sem num.]	Excerto [sem num.]
Частина (як структур. ел. статті НПА) [ч. 1.,ч. 2., ч. 3..]	Parágrafo [§ 1, § 2, § 3..]	Número [n ^o 1, n ^o 2, n ^o 3..]
Пункт [п.1), п. 2), п. 3)..]	Inciso [in. I, in. II, in. III]	Alínea [al. a), al. b), al. c)..]
Підпункт [пп. а), пп. б), пп. в)..]	Alínea [al. a), al. b), al. c)]	Subalínea [subal. i, subal. ii, subal. iii..]
Підпункт (що є частиною підпункту) [пп. 1, пп. 2, пп. 3..]	Item [it. 1, it. 2., it. 3..]	Item [it. 1, it. 2., it. 3..]

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Ключовим елементом забезпечення юридичної сили перекладеного тексту судового рішення є адекватне відтворення правових реалій країни-емітента цього процесуального правочину. Важливим є правильне декодування перекладачем юрисдикційних меж того чи іншого судового органу, що обумовлює предметність усіх інших суб'єктів, вказівка на яких наявна у тексті рішення, а також детермінує власне сам вид цього акту та його правову силу.

Бразильська та португальська система територіально-юрисдикційних одиниць, які визначають межі правового впливу тих чи інших судів, істотно

відрізняється від судоустрою, що діє в межах України. Це зумовлює характеристику лексем «*seção judicial*», «*comarca*», «*foro*» та «*vara*» як безеквівалентних, однак за умови чіткого розуміння поняттєвого та функційного складника зазначених термінів, їх цілком можливо відтворити українською мовою вдаючись або до конкретизації, де «*juízo federal da seção judicial X*» можна відтворити як «*федеральний суд штату X*», матеріалізувавши межі поширення його юрисдикції кордонами адміністративно-територіальної одиниці, на яку вона розповсюджується, або вдатися до використання розробленого правовою доктриною концепту, що раніше мав своє територіальне вираження в Україні, однак зі зміною адміністративного устрою втратив його, себто поняття «округу», а точніше «судового округу», яке за своєю суттю відповідає «*comarca*» та «*foro*».

Важливим є також адекватне відтворення посилань на ті чи інші правові прецеденти або приписи законодавчих НПА, вказівка на які міститься у текстах судового рішення. Таким чином, зіставний аналіз структурних елементів статей законів та кодексів Бразилії, Португалії та України дозволив визначити прогалини у терміносистемах цих країн, які вдалося заповнити, дібравши еквівалентні за поняттєвим та функційним компонентом одиниці (український «*абзац*» передаємо за допомогою лексеми «*excerto*», а відсутність лексичного елементу на позначення «*підпункту підпункту*» в португальській правовій терміносистемі компенсуємо за рахунок заміщення лакуни бразильським відповідником «*item*»).

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ТЕКСТУ СУДОВИХ РІШЕНЬ

3.1. Види судових рішень та їхні міжмовні лексичні відповідники

Статтею 19 ЦПК України визначено, що «суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають із цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства». Ч. 2 цієї ж статті окреслюється, що цивільне судочинство здійснюється за правилами, передбаченими цим Кодексом, у порядку: 1) наказного, 2) позовного (загального або спрощеного) та 3) окремого провадження [ЦПК 2025, с. 42].

Із урахуванням обмежень щодо розмірів кваліфікаційних робіт, задля досягнення максимально можливої вичерпності аналізу структурних особливостей та термінологічного наповнення судових рішень у галузі цивільного судочинства вирішено звузити об'єкт дослідження в межах цієї роботи до рішень по цивільних спорах, що підлягають розгляду в межах позовного провадження.

Стаття 258 ЦПК України визначає такі види судових рішень як 1) ухвали, 2) рішення, 3) постанови та 4) судові накази [ЦПК 2025, с. 135]. Але, оскільки судовий наказ є особливою формою судового рішення, що видається судом за результатами розгляду вимог, передбачених статтею 161 ЦПК України в рамках наказного провадження, він не підлягає аналізу в рамках цієї роботи. Натомість тексти перших трьох видів судових рішень, винесених у порядку позовного провадження, становлять особливий інтерес для дослідження, тож їх буде розглянуто детальніше.

ЦПК України прямо не формулює зміст поняття «ухвала», а окреслює лиш перелік процесуальних питань, що вирішуються її постановленням, як, наприклад, відкриття або ж закриття проваджень, відкладення розгляду справи або залишення позовної заяви без розгляду тощо. Таким чином, відповідно до І. Андронова, під ухвалою варто розуміти судове рішення, що оформлює процесуальні дії суду в межах процедурних питань, які не стосуються вирішення

справи по суті та не пов'язані із застосуванням норм матеріального права [Андронов 2018, с. 207]. Розгляд же справи по суті закінчується ухваленням рішення суду [Цивільний процесуальний кодекс 2025, с. 204]. А вже їх перегляд в апеляційному та касаційному порядку результується ухваленням постанови, яка у випадку останнього є остаточним судовим рішенням у справі, що не підлягає оскарженню [Цивільний процесуальний кодекс 2025, с. 204].

Термін *«рішення»* може викликати труднощі при відтворенні його в текстах процесуальних правочинів португальською мовою через різноманітність вживаних у законодавстві термінів, що використовуються для позначення результатів діяльності суду. Складно не помітити поняттєвої двоїстости лексеми *«рішення»* в термінологічному полі українського судочинства, адже вона позначає як родове, так і видове поняття одночасно, що ускладнює її переклад за відсутності розуміння перекладачем правового контексту країни-адресанта та країни-адресата тексту, що підлягає перекладу. Загалом Тлумачний словник української мови фіксує 4 дефініції лексеми *«рішення»*, серед яких: 1) розм. дія за знач. рішати, рішити; 2) вирок суду, постанова, розпорядження якої-небудь організації, зборів і т. ін.; 3) продуманий намір зробити що-небудь, якимось вчинити; 4) спосіб вирішення, зображення, подання, розв'язання чого-небудь [Тлумачний словник української мови].

Необхідно підкреслити некоректність запропонованої дефініції *«рішення»* в контексті судочинства, адже *«вирок»* та *«постанова»* є одними з видів власне судового рішення, які не розкривають суті самого родового поняття. Однак у межах цієї роботи достатнім вважатиметься розрізнення *«рішення»* як загального найменування акту судочинства, що ухвалюється відповідно до норм процесуального права та конституційних засад судочинства той чи іншої країни, та *«рішення»* як видового поняття, що вживається для позначення процесуального документу, яким закінчується розгляд справи по суті. Для цього пропонується використовувати категорії *«судове рішення»* та *«рішення суду»*. Н. В. Косяк, здійснивши аналіз законодавства України та позицій науковців із приводу вживання в НПА наведених термінів, зробив висновок, що поняття

«судове рішення» переважно застосовується як узагальнювальне щодо видів актів, які приймаються судами в рамках цивільного, господарського, адміністративного та кримінального судочинства, тоді як «рішення суду» за своєю суттю відповідає присвоєній вище дефініції «рішенню» як видового поняття [Косяк 2019, ст. 34]. Однак часто в НПА трапляються випадки поняттєвої підміни через неуніфікованість законодавства, і в таких випадках перекладач має відштовхуватися від контексту вживання згаданої лексеми для підбору правильного відповідника іноземної мови.

Види судових рішень та їх розмежування в межах процесуального законодавства Бразилії викладені в Параграфі 4 ЦПК країни, що має назву «*Dos Pronunciamentos do Juiz*». Ст. 203 передбачає, що «*os pronunciamentos do juiz consistirão em sentenças, decisões interlocutórias e despachos*», а ст. 204 доповнює цей перелік, додаючи до нього «*acórdão*», що визначається як «*julgamento colegiado proferido pelos tribunais*» [Código do Processo Civil 2025, p. 54]. Складно не помітити, що наведені положення статей містять 6 лексем на позначення того чи іншого виду судового рішення: *pronunciamento, decisão, julgamento, despacho, sentença* та *acórdão*, серед яких перші три є родовими поняттями, а три наступні – видовими. Перед власне перекладом цих лексем потрібно визначити суть та функції кожної з них із метою підбору правильних відповідників у межах законодавчої терміносистеми України.

Жозе Оліані визначає «*pronunciamentos judiciais*» як «різновиди процесуальних актів, що видаються суддями або судами під час розгляду справи; вони виражають позицію суддів щодо етапів ведення процесу відповідно до визначеної законом процедури, вирішення питань, що виникають під час розгляду справи та винесення остаточного рішення» [Oliani J., 2025]. Таким чином, поняття «*pronunciamentos*» охоплює всі можливі види судових рішень, себто ухвали, рішення суду та постанови. Вільям Соареш Пуллієзі у своїй статті трактує «*decisão judicial*» як «акт, що належить виключно до компетенції судової влади, за допомогою якого визначається або встановлюється матеріальний або процесуальний юридичний наслідок; це поняття охоплює всі види рішень, від

виключно процесуального змісту, що припиняють процес без розгляду справи по суті, до судових рішень конститутивного змісту, які створюють матеріальні правовідносини» [Pugliese W. 2022, p. 253].

Для встановлення поняттєвих рамок терміну «*decisão*» необхідно визначати зміст видових лексем «*despacho*», «*sentença*» та «*acórdão*». Ч.1 ст. 203 ЦПК Бразилії визначає «*sentença*» як процесуальний акт, за допомогою якого суддя на підставі ст. 485 та 487 цього Кодексу завершує розгляд справи в межах загального провадження, вирішивши її по суті [Código do Processo Civil 2025, p. 53]. На порталі Національної ради при Генеральній прокуратурі Бразилії подається наступне визначення «*sentença*»: ««*decisão*» суду, що закінчує судовий процес» [Conselho Nacional do MP, 2025]. Отож, «*sentença*» логічно зіставляється із поняттям «рішення суду» в тих межах, у яких воно було визначене раніше в рамках цієї роботи.

Та ж Національна рада при Генеральній прокуратурі термін «*despacho*» трактує як всі процесуальні акти, які забезпечують перебіг судового процесу, але не вирішують справи по суті [Conselho Nacional do MP, 2025]. На веб-порталі Апеляційного трудового суду Сан-Паулу «*despacho*» визначається як акт, яким суддя координує перебіг судового процесу, що, однак, не містить «*conteúdo decisório*», тобто вирішального характеру, що, своєю чергою, не дає змоги віднести його до поняттєвої компетенції «*decisão*» [TRJ, 2025]. Еквівалентом «*despacho*» на основі наведених дефініцій є українське поняття «ухвала». Тоді як «*acórdão*» визначається як «*decisão judicial*», котре виноситься колегією суддів, що відповідає поняттю «постанова». Оскільки обидва терміни «*sentença*» (рішення суду) та «*acórdão*» (постанова) за своїми дефініціями перебувають у підпорядкуванні родового поняття «*decisão*», тоді як за своєю суттю «*despacho*» (ухвала) перебуває за його межами, у цій роботі пропонується присвоїти лексемам «*decisão*» та «*decisão judicial*» значення «рішення суду», яким наділена і «*sentença*». Обґрунтовується це тим, що за своїм смисловим наповненням ці терміни охоплюють поняття остаточних судових рішень, якими суди 1-, 2- та 3-ї інстанцій вирішують справи по суті, відмежовуючи їх тим самим від «ухвал».

У тріаді досліджуваних родових понять «*juízo*» визначається словниками як «акт, за допомогою якого судова влада, після вивчення матеріалів справи та формування своїх «*decisões*», викладає та обґрунтовує їх із метою вирішення конфлікту», «фінальне «*decisão*», прийняте в результаті судового розгляду». До того ж, воно було вжите як родове поняття в межах дефініції «*acórdão*» у ст. 203 ЦПК Бразилії, що в сумі дає підстави вважати його синонімом терміну «*decisão*» та відтворювати українською як «*рішення суду*» або ж просто родовим поняттям «*рішення*». Тоді як «*pronunciamentos*» за своєю суттю охоплюють всі можливі види судових рішень, себто ухвали, рішення суду та постанови, що дозволяє на основі вище обґрунтованого розрізнення двох українських понять на позначення рішень ототожнити його «судовими рішеннями» і перекласти українською за допомогою цього поняття.

3.2. Смысловая різнорідність понять «*lide*» та «*litígio*»

Особливий інтерес у контексті перекладу судових рішень становлять терміни, що лежать в основі цивільно-правової юрисдикції, а саме таке ключове для всього процесуального законодавства поняття як «спір», яке постійно фігурує у процесуальних правочинах.

Теодору Жуніор, наприклад, зазначив, що «юрисдикція застосовується лише за наявності конкретних випадків конфліктів інтересів», деталізувавши останні у дужках як «*lide ou litígio*» [Colaço J. 2003, p. 4]. Франческо Карнелутті розуміє юрисдикцію як «засіб, що використовує держава для справедливого вирішення спору», вживаючи на позначення поняття «*snip*» лексему «*lide*», і додає, що «судова діяльність, яку здійснює державна влада за допомогою судового процесу, спрямовується на вирішення конфлікту інтересів і вважається справедливою, оскільки рішення по зверненню ґрунтується на чинному законодавстві, причому під «*lide*» варто розуміти конфлікт інтересів, по якому був поданий оскаржуваний позов» [Carnelutti F., p.28]. Едуарда Пейшоту у своїй статті визначає «*lide*» як «спір, що передує судовому процесу, тобто проблему, котра вже існувала до судового втручання», тоді як «*litígio*» фігурує у тексті статті авторки як спір, перенесений у площину судочинства і розглядається в рамках

судового процесу [Peixoto E. 2021, p. 220]. Як можна помітити, наведенні визначення термінів «*lide*» та «*litigio*» фактично суперечать одне одному.

На жаль, ані законодавець Бразилії, ані законодавець Португалії в жодному НПА не дає чітких дефініцій цим двом лексемам та не прописує норм, що регулювали би їх вживання.

Фернанда Дуарте у своїй статті «Юридична рівність: між дискурсом та граматикою судових рішень», яка є своєрідним синтезом попередніх робіт авторки з цієї теми, пише, що «розуміння юридичною сферою соціального конфлікту зводиться до абстрактної технічно-процесуальної категорії (оскільки відділяється від реальних факторів конфлікту), що називається «*lide*», яка може застосовуватися до будь-якого типу соціального конфлікту; «*lide*» розуміється як поняття (проблема), що має бути вирішеним або усунутим, але не адміністрованим, таким чином конфлікт, щоб потрапити до судової системи, перетворюється на «*lide*» і вже він, в рамках процесу, вирішується суддею, тоді як власне конфлікт повертається назад у суспільство» [Duarte F. 2023, p. 50]. Такої ж думки щодо визначення «*lide*» дійшов Узіел Сантана душ Сантуш у своєму об'ємному дисертаційному дослідженні «*Litigio i lide: analitico-diferencial, terminologico-conceptual e empirico-critico*», де, проаналізувавши бразильську та іноземну юридично-процесуальну догматику на різних історичних етапах включно з сьогоденням, дійшов висновку, що «*litigio*» та «*lide*» є концептуальними елементами з різним значенням та сенсом. «*Litigio*» є процесуальною передумовою фактично-причинно-соціологічного характеру з екстраінтринсичною відсилальністю, а отже, позапроцесуальним елементом, що характеризується суперечкою суб'єктів щодо претензії, векторно протилежної інтересам іншої сторони. А «*lide*» є процесуальною передумовою юридично-процесуального характеру з внутрішньою відсилальністю, а отже внутрішньопроцесуальною, що характеризується сигнауматичним юридично-процесуальним відношенням між сторонами та державою-суддею» [Santana U. 2005, p. 237].

Досі ключовим у контексті українського позовного провадження та всіх пов'язаних із ним інститутів було поняття «*спору про право*», яке розроблялося у працях великої кількості науковців, однак прийняття ЗУ «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. № 1401-VIII призвело до змін у ст. 124 Конституції, ч. 3 якої тепер встановлює, що «юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення» [Верховна Рада України]. Н. Ю. Сакара розтлумачує такі зміни як «спробу законодавця запровадити нові засади регулювання інституту судової юрисдикції, в основу яких покладена конструкція «*юридичного спору*», наявність котрого має розглядатися як передумова права на звернення до суду за судовим захистом» [Сакара 2017, с. 63]. У своїй статті «Зміст та правова природа юридичного спору», авторка зауважує, що зовнішньою формою вираження спору про право є завжди активні дії ініціатора спору, що проявляються у зверненні до протилежної сторони або юрисдикційного органу, при цьому не виключено, що зустрічна сторона може погодитись та задовольнити висунуті вимоги без залучення юрисдикційних форм захисту, тобто спір про право мав місце, але не став передумовою звернення до суду. Таким чином вважається, що «*спір про право*» завжди є допроцесуальним та позапроцесуальним явищем матеріально-правового характеру, й у випадку передачі на вирішення суду він трансформується в позов, який становить собою власне об'єкт розгляду в межах тої чи іншої справи та має матеріально-процесуальний характер [Сакара 2017, с. 64]. Н. Ю. Сакара, аргументувавши свою позицію, визнала за можливе ототожнити категорії «*спір про право*», «*правовий спір*» та нововведений «*юридичний спір*», у зв'язку з чим дві останні підлягають попередньо викладеній характеристиці [Сакара 2017, с. 66].

На основі викладеного матеріалу можна провести аналогію між поняттями «*lide*» і «*litigio*» та їхніми відповідниками в межах правової терміносистеми України, визначивши, що «*litigio*» варто перекладати як «*спір про право*», «*правовий спір*», «*юридичний спір*» або у більш широкому контексті просто як

«*snip*» та *vice versa*, тоді як «*lide*» за своїм змістом та суттю відповідає поняттю «*позов*».

На підтвердження такого висновку можна навести пропоновані Узіелом Сантана душ Сантуш англомовні відповідники цим лексемам, де відповідником «*lide*» пропонується «*lawsuit*», тоді як «*litígio*» подається як аналог «*dispute*» [Santana U. 2005, p. 237]. До того ж, на порталі Апеляційного трудового суду Сан-Паулу в секції «Юридичний глосарій» розміщується наступна дефініція «*lide*»: «*demanda, litígio, pleito judicial em que há questão controvertida*» [TRT, 2025]. Як зазначає адвокатка Даніель Допазо, термін «*pleito*» широко використовується в юридичному контексті на позначення офіційної заяви, поданої однією зі сторін до суду, себто позову [Dorazo D., 2025]. Лексема «*demanda*» також передає значення позову.

Однак попри всю наведену доказову базу, що свідчить про доречність відтворення поняття «*lide*» лексемою «*позов*», варто все ж враховувати контекст її вживання, оскільки, як зазначалося раніше, законодавець не надав визначення цьому терміну й не урегулював його вживання, що спричинило плутанину понять і, відповідно, не зовсім правильне їх використання та певною мірою нехтування первинним смисловим наповненням термінів. Отож, якщо з контексту зрозуміло, що лексема «*lide*» вжита для позначення конфлікту інтересів між сторонами, рекомендується перекладати її українською як «*судовий спір*» для збереження початково закладеної у португальській термін семи «*конфлікту, перенесеного в межі судового процесу*».

3.3. Розмежування лексичних складових термінополя «*позов*»

Сам термін «*позов*», однак, вимагає окремої уваги під час перекладу текстів судових рішень. У контексті судового законодавства як Бразилії, так і Португалії варто детальніше розглянути та розмежувати такі поняття як «*ação*», «*demanda*», «*pedido*», «*petição*» та «*pretensão*» вимоги, визначивши їхні українські відповідники.

У «Правилах кореляції в контексті Цивільного процесуального кодексу» зазначається, що ««*ação*» є публічним, суб'єктивним і абстрактним правом

конституційного походження, яке надає стороні право вимагати від держави здійснення судової діяльності для вирішення певної конфліктної ситуації, а також забезпечує їй перспективу справедливого рішення та ефективного і належного судового захисту» [Zotareli D., 2025]. Тобто за своєю суттю поняття «*ação*» є тим самим, що й «*direito de ação*», і має відтворюватися українською мовою як «*право на позов*». Натомість реалізовується це право шляхом подання «*demanda*». Адвокатка Даніель Допазо визначає «*demanda*» як офіційний акт звернення до суду із проханням захистити порушене або оспорюване право [Dopazo D., 2025], що відповідає визначенню «*позову*» в межах українського законодавства: «Позов – це спрямована через суд вимога позивача до відповідача, про захист порушеного або оспорюваного суб'єктивного права чи охоронюваного законом інтересу, яка здійснюється у визначеній законом процесуальній формі» [Тимошенко 2011, с. 416]. Таке звернення подається у вигляді «*petição inicial*», де викладаються факти, що обґрунтовують її «*pretensão*», права, які треба захистити, та прохання, яке має бути задоволеним. Таким чином, «*petição inicial*» не є власне позовом, а лише його фізичним втіленням, себто фіксацією на папері, що забезпечує його рух. Отож, якщо «*demanda*» варто перекладати як «*позов*», то «*petição inicial*» має відтворюватися українською мовою як «*позовна заява*».

Однак окремо існує поняття «*petição*», відмінне від «*petição inicial*», що визначається на порталі Апеляційного трудового суду Сан-Паулу як юридичний документ, що втілює звернення з певним проханням до визначеного судового органу [TRT, 2025], якому в українській правовій терміносистемі відповідатиме «*клопотання*».

Ну і, врешті-решт, на веб-порталі Інституту речового права «*pretensão*» визначається як суб'єктивне право вимагати від когось грошової компенсації або вчинення дій, як це передбачено правовою системою [Castro B., 2024]. Таким чином, українською мовою «*pretensão*» варто перекладати як «*вимога*».

3.4. Композиційні особливості текстів судових рішень та їхні складові

3.4.1. Загальна структура процесуального правочину

Рішення суду є самостійним жанром із властивими йому композиційними та мовними особливостями. Згідно зі ст. 215 ЦПК рішення суду складається з вступної, описової, мотивувальної і резолютивної частин, які мають бути викладені строго в такій послідовності [Фазикош 2016, с. 68].

На відміну від правочину української судової системи, статтею 489 ЦПК Бразилії та передбачено три композиційні частини рішення суду: доповідна (*o relatório*), мотивувальна (*a fundamentação*) та резолютивна (*o dispositivo*). Така ж структура властива і рішенням судів Португалії

Документ судового рішення розпочинається із зображення державного герба або штату країни. У такому випадку, в разі ненанесення відповідної емблеми на документ перекладу, факт наявності герба прописується перекладачем в повному обсязі: «*Escudo da Ucrânia*», «*Герб Федеративної Республіки Бразилія / Герб штату Парана*» або «*Герб Португальської Республіки / Герб округу Авейру*» відповідно.

Як зазначається у «Посібнику з написання судових рішень у цивільному і кримінальному судочинстві», вступна частина рішення суду розпочинається з найменування процесуального документа – «*рішення*» та зазначення того, що рішення ухвалюється іменем України (*em nome da Ucrânia*). Текстуально вступна частина триває до слів «*встановив*» або «*вирішив*». У ній має бути зазначено найменування суду, який ухвалив це рішення, час та місце його ухвалення, прізвища та ініціали судді, секретаря судового засідання, найменування сторін та осіб, що брали участь у судовому процесі, а також предмет позовних вимог [Фазикош 2016, с. 69-70].

Оскільки законодавством Бразилії та Португалії не виокремлюється вступна частина, а становить разом із описовою єдину доповідну частину – «*relatório*» –, зазначені елементи входять до складу останньої.

3.4.2. Відтворення лексем-кодифікаторів судової справи

Першим, як правило, зазначається номер справи та/або провадження. Досить часто в текстах рішень українських судів присутні обидва ідентифікаційні елементи з відповідно присвоєним їм кодом, тоді як у

бразильських та португальських процесуальних правочинах номер присвоюється тільки справі, а у випадку із провадженням указується лише його вид. Пропонується два можливі варіанти перекладу лексеми «*sprawa*» португальською мовою в межах судових рішень у випадку як європейського, так і бразильського реєстрів мови, і це «*processo*» та «*autos*». Для обґрунтування такої пропозиції необхідно визначити межі кожного із трьох понять.

Фернандо Гажардоні визначає «*processo*» як складне утворення, що становить сукупність усіх дій, необхідних для отримання судового рішення у конкретній справі, і може містити одне або декілька «*procedimentos*» [Gajardoni F., 2018], тобто «проваджень». Однак у межах такого визначення лексема «*processo*» втілює у собі поняття «судового процесу», і аж ніяк не «судової справи». Рішенням Ради суддів України передбачається, що «судова справа – це сукупність матеріалів та документів, що мають значення для конкретного судового процесу та об'єднані набором спільних реквізитів» [LIGA360, 2025]. Включно і з такої точки зору поняття «*processo*» трактується на порталі урядового вісника Португалії, де йдеться, що під «*processo*» варто розуміти послідовність дій та процедур, що здійснюються в ході визначеного судового розгляду, а також документальний та юридичний супровід цих самих дій, що виконуються у рамках певного провадження, й до яких належать подані сторонами документи та судові рішення [Diário da República, 2025]. Це дає змогу ототожнити поняття «*processo*» й «судова справа».

Окрім того, для позначення цього ж набору упорядкованих документів, в яких матеріалізуються дії, вчинені в межах проваджень, функціонує термін «*autos*». Необхідно зауважити, що у значенні судової справи слово «*autos*» вживається лише в множині, адже лексема «*auto*» в однині набуває іншого, більш вузького смислу, й відповідає поняттю «*протокол*». Таким чином, елемент «*sprawa №*» в українських судових рішеннях може відтворюватися як «*processo №*» або «*autos №*» та *vice versa*.

Натомість відповідником «*провадження*» є лексема «*procedimento*». Досить часто біля нього в текстах бразильських та португальських судових

рішень також може вказуватися номер, як от, наприклад, у випадку із бразильськими текстами рішень, «*PROCEDIMENTO COMUM CÍVEL Nº 5001762-40.2019.8.21.0001/RS*», «*PROCEDIMENTO COMUM CÍVEL (7) 0806022-20.2018.8.15.0001*», однак зазначена цифрова кодифікація все одно є номером справи, хоч тут і немає лексеми на її позначення. А все тому, що Національною радою судочинства Бразилії визначений чіткий стандарт нумерування судових справ, який містить 20 цифр наступного формату NNNNNNN (№ do processo) - DD (digito). AAAA (ano). J (órgão). TR (tribunal). OOOO (fórum) [TJSP, 2025]. Таким чином номер, що вказується опісля, є ідентифікаційним кодом судової справи, однак під час перекладу жодних додаткових вказівок на це робити не потрібно, адже запропоноване в роботі роз'яснення слугує лише для глибшого розуміння структурних елементів текстів судових рішень, отож відтворюються наведені фрагменти як «*ЗАГАЛЬНЕ ЦИВІЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ Nº 5001762-40.2019.8.21.0001/RS*».

Додатково варто розглянути різницю між лексемами «*cível*» та «*civil*», котрі іноді можуть спричинити неістотну, але все ж плутанину в їхньому сприйнятті. Обидві вони можуть перекладатися українською мовою як «*цивільний*», однак слово «*civil*» використовується у випадках, коли йдеться про громадян у межах їхніх правовідносин між собою та державою, таким чином воно передається лексемами «*громадянський*» (*sociedade civil* - *громадянське суспільство* тощо) або «*цивільний*» (*Código Civil* – *Цивільний Кодекс* тощо), тоді як «*cível*» використовується виключно в юридичному контексті на позначення чогось, що належить або пов'язане з торговельним, трудовим та цивільним правом, щоб наголосити на неналежності елементу до компетенції кримінального права (*Juizado Especial Cível* – *Спеціальний суд загальної юрисдикції*).

3.4.3. Переклад найменувань учасників судового процесу

Вкрай важливим є правильне зазначення найменувань учасників судового процесу. Ч.1 ст. 48 ЦПК України передбачає, що сторонами в цивільному процесі є «позивач» та «відповідач» [Цивільний процесуальний кодекс України 2025, с. 68]. Позивач, відповідно до визначення, поданому в науково-практичному

коментарі до ст. 50 КАС України, це «особа, на захист прав та інтересів якої відкрито провадження у справі», тоді як відповідачем вважається «особа, яка за заявою позивача або іншого ініціатора процесу залучається судом до участі у справі для визначення підстав покладення на неї обов'язку щодо поновлення суб'єктивного права позивача, яке зазнало посягання» [LIGA360, 2025]. Такими ж визначеннями на порталі Національної ради правосуддя Бразилії наділені поняття «*autor*» та «*réu*» відповідно, де їх пропонується вважати загальноприйнятими на позначення сторін будь-якого процесу, що здійснюється судами загальної юрисдикції [Conselho Nacional de Justiça, 2025].

Водночас можна також зустріти наступні варіації термінів на позначення сторін судового процесу: «*demandante/demandado*», «*requerente/requerido*», «*recorrente/recorrido*» та «*embargante/embargado*». Деякі з них є поняттями загальними, як от «*demandante/demandado*», які можуть вживатися на позначення сторін у будь-якому процесі в межах позовного провадження, а деякі охоплюють особливу категорію проваджень.

Отож, «*embargante/embargado*» та «*recorrente/recorrido*» можуть вживатися на позначення пари «*позивач/відповідач*» у контексті апеляційного чи касаційного провадження, що передбачає оскарження попередньо винесеного рішення, де перша зі сторін кожної наведеної пари може відтворюватися під час перекладу українською лексемою «*апелянт*». «*Requerente*» вважається особою, котра звертається до суду через подання заяви (*requerimento*), тож такий термін може перекладатися українською як «*заявник*», а «*requerido*», відповідно, є особою, на яку спрямована дія сформульованого в заяві прохання, тобто «*відповідачем*».

Важливо зауважити, що ч. 2 ст. 48 ЦПК України передбачається, що позивачем і відповідачем можуть бути фізичні та юридичні особи, а також держава [Цивільний процесуальний кодекс України 2025, с. 68]. У такому випадку під час перекладу вказаних понять варто взяти до уваги розбіжності в терміносистемі Бразилії та Португалії, оскільки поняття «*фізична особа*» та «*юридична особа*» втілюються там за допомогою різних лексем.

Таким чином, якщо країною-реципієнтом вихідного тексту є Бразилія, португальською термін «*фізична особа*» варто передавати за допомогою понять «*pessoa natural*» та «*pessoa física*», тоді як для Португалії характерним є використання терміну «*pessoa singular*» на позначення тієї ж одиниці. У випадку з «юридичною особою», вживаним у межах правової терміносистеми Бразилії поняттям на позначення цього елемента є «*pessoa jurídica*», тоді як її відповідником у рамках правового поля Португалії буде «*pessoa coletiva*».

Досить часто в текстах рішень у випадку, коли однією зі сторін є юридична особа, вказується присвоєний їй код у державному реєстрі підприємств та організацій, що в українському контексті номінується як «код ЄДРПОУ». Одним із можливих підходів до перекладу такого типу акронімів є відтворення іноземною мовою повного найменування поняття, себто «Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України» – «*Registro Público Único de Empresas e Organizações da Ucrânia*», на основі якого формується відповідна аббревіатура «*RUEEO da Ucrânia*», а в дужках після неї або у виносках до тексту вказується її повна назва або тлумачення. Однак у межах цієї роботи пропонується відтворювати такі елементи, адаптуючи їх до правових реалій країни-адресата із зазначенням назви відповідної країни. Отож, відповідником українського «ЄДРПОУ» в Бразилії буде «*CNPJ – Cadastro Nacional da Pessoas Jurídicas*», а в Португалії – «*RNPC – Registo Nacional de Pessoas Colectivas*».

До того ж, однією зі сторін судового процесу може виступати ФОП, себто фізична особа-підприємець, яка також має різні лексичні відповідники в межах терміносистем Бразилії та Португалії. Таким чином, під час перекладу українського акроніму ФОП на позначення фізичної особи-підприємця у випадках, коли реципієнт вихідного тексту діє відповідно до правових норм Бразилії, доречно використовувати аббревіатуру «*MEI – Microempreendedor individual*», а в разі, якщо переклад виконується з метою відтворення юридичних фактів у межах правового поля континентальної Португалії, необхідно застосовувати акронім «*ENI – Empresário em nome individual*» та *vice versa*.

Також, як згадувалося в роботі раніше, вступна та доповідна частини судових рішень містять ще зазначення прізвища та ініціалів судді або суддів, у випадку колегіального розгляду справи. Тут жодних труднощів під час їх перекладу португальською та українською мовами не виникає.

У текстах рішень суду 1-ї інстанції, які виносяться лише одним суддею, посада судді в межах бразильського судочинства зазначається як «*Juiz de Direito*», а португальського, окрім «*Juiz de Direito*», просто «*Juiz*». У текстах постанов апеляційної інстанції (яка, як зазначалося раніше, у випадку Бразилії має назву «*Tribunal Regional Federal*», а Португалії – «*Tribunal de Relação*») суддя вже має титул «*Desembargador*», що притаманний обом португаломовним країнам. Тоді як судді 3-ї, касаційної, інстанції у Бразилії іменуються як «*Ministros*», а в Португалії як «*Conselheiros*». Часто у текстах судових рішень можна натрапити на термін «*magistrado*», який є родовим поняттям і охоплює собою всі вище перелічені судові титули, тож може застосовуватися для найменування судді або суддів будь-якої інстанції.

3.4.4. Відтворення унікальних скорочень

Тексти судових рішень Бразилії, на відміну від Португалії, часто містить своєрідну преамбулу «*Vistos, etc.*» після найменування самого рішення, яка іноді відтворюється у розгорнутій формі «*Vistos, relatados e discutidos estes autos...*». За словами Жозе Мореїри, такий елемент має на меті підтвердити, що всі необхідні процедури по розгляду справи були виконані перед винесенням рішенням: матеріали були розглянуті, себто вивчені, по них було створено звіт, і справа була винесена на обговорення колегії [Moreira J., 2025]. Однак, насправді, в контексті сьогодення такі формули втратили свою актуальність, насамперед тому, що ЦПК Бразилії своєю 458 статтею зобов'язує суддів включати доповідну частину (*relatório*) в текст рішення, яка є власне розглядом матеріалів справи. До того ж, якщо в текстах постанов (*acórdãos*) така преамбула може мати вигляд «*Vistos, etc.*» або вказану вище повну форму, то рішення суду (*sentenças*) можуть містити лише «*Vistos.*», оскільки її наступна складова «*discutidos estes autos*»

вказує на колегіальний розгляд справи судьями, тоді як у судах 1-ї інстанції рішення суду виносяться одним суддею без будь-яких обговорень.

У випадку наявності елементу «*Vistos.*» або «*Vistos, etc.*» в структурі рішень бразильських судів, українською його пропонується відтворювати як «*Справу розглянуто.*», якщо він не впливає на початок наступного речення. Якщо ж, незважаючи на його відокремленість від основного тексту, перше речення абзацу розпочинається з повідомлення самого рішення, як-от «*decide a Egrégia 8ª Turma do Tribunal Regional Federal da 4ª Região, por unanimidade, negar provimento às apelações dos réus*», то в такому разі «*Vistos, etc.*» пропонується перекладати як «*Розглянувши матеріали справи,*», не змінюючи його розташування в межах аркуша. І з абзацу продовжувати переклад основного об'єму тексту: «*8-а колегія Федерального регіонального суду 4-го регіону одногосно постановила відхилити апеляції відповідачів*». Тоді як викладений у повній формі вираз «*Vistos, relatados e discutidos estes autos...*» необхідно перекладати як «*Розглянувши, впорядкувавши та обговоривши матеріали справи...*»

Останнім розглянутим у межах цієї роботи елементом, характерним для бразильських та португальських рішень суду, є використання в кінці документу аббревіатури *P. R. I. (publique-se, registre-se, intimem-se)* або одного із її елементів (зазвичай це «*intimem-se*»).

На сьогоднішній день немає прямої необхідності вживання цього виразу, адже вказівка «*P – publique-se – оприлюднити*» виконується автоматично з моменту надходження документу рішення до канцелярії або безпосередньо на судовому засіданні, де рішення суду набуває необхідної публічності, оскільки виходить із-під особистого контролю судді та переходить у власність громадськості й у руки секретаря [Jorge M. 2019, p. 116]. Припис «*R – registre-se a sentença – зареєструвати рішення суду*» також втратив свою актуальність, оскільки раніше всі судові рішення мали бути внесені вручну до реєстраційних книг у судових канцеляріях, що робило таку вказівку логічною, але після введення електронного документообігу вона втратила свій сенс. І останній елемент «*I – intimem-se (as partes, MP, advogados) – повідомити (сторони,*

Генеральну прокуратуру, адвокатів)» є найпоширенішим, оскільки рішення суду для набрання чинності повинне бути доведене до відома сторін. Для цього може бути достатньо його оголошення на судовому засіданні, однак у випадку неявки однієї або обох сторін, суд зобов'язується надіслати або фізичну повістку з копією рішення, або її електронну версію в зареєстрований електронний кабінет.

Такий елемент відсутній у текстах рішень судів України, а отже під час перекладу процесуального акту Бразилії або Португалії, де наявна абревіатура *R. R. I.*, варто відтворити її зміст у повному обсязі, а саме «*Рішення суду оприлюднити. Зареєструвати. Сторони повідомити.*».

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Головною складністю відтворення тих чи інших поняттєвих компонентів бразильської та португальської правової терміносистеми є неуніфікованість норм їх використання самим законодавцем, через що лексичні одиниці навіть у межах власного мовного поля часто вживаються невідповідно до свого смислового наповнення. Так, родове поняття «*decisão*» у контексті судового процесу, що за підсумками досліджень було визначене як таке, що втілює значення фінального висновку по справі після її розгляду по суті, досить часто вживається як еквівалент «*pronunciamento*», що охоплює собою всі можливі процесуальні акти, видані судом під час розгляду справи. Випадки такої ж поняттєвої підміни спостерігаються через нерозрізненість понять «*позову*» («*ação*», «*demanda*», «*petição*», «*pretensão*») та «*спору*» («*lide*» та «*litígio*»), диференційованих у межах цього розділу. Отож, перекладачеві необхідно враховувати навіть найменші поняттєві відхилення, щоб забезпечити максимальну точність та, головне, юридичну силу правочину, що підлягає міжмовному рекодуванню.

Окрім того, необхідно враховувати відмінності терміноапарату в межах реєстрів самої португальської мови під час відтворення найменувань суб'єктів, що є учасниками судового процесу: «*юридична особа – pessoa jurídica (бр.) – pessoa coletiva (пт.)*»; «*ФОП – MEI (бр.) – ENI (пт.)*»; «*Суддя Верховного Суду – Ministro (бр.) – Conselheiro (пт.)*» тощо.

У структурі текстів судових рішень Бразилії та Португалії також можуть налічуватись додаткові елементи, непритаманні композиційній структурі українських процесуальних актів (*Vistos, etc.; R. P. I.* тощо), що вимагає високо рівня ознайомленості перекладача із правовою реальністю країн-емітентів цих рішень.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Міжмовна інтерпретація судового дискурсу вважається однією з найбільш складних форм відтворення мовно-коцептуальної дійсності однієї країни знаково-поняттєвим апаратом іншої. Зумовлюється це залученням гігантського смислового пласту, що вміщує в собі правовий сегмент, адже судами розглядаються спори, що охоплюють увесь можливий спектр правовідносин.

Калькування українського судового дискурсу на правові реалії лузофонних країн або *vice versa* є особливо складним завданням через практично відсутні галузеві напрацювання в заданій мовній парі. В межах цієї роботи було здійснено первинне дослідження термінологічного наповнення португаломовних текстів судових рішень із невеликим, але важливим для цієї розвідки екскурсом у системи судоустрою досліджуваних країн та їхні правові поняттєві парадигми, завдяки чому вдалося встановити певні базові міжмовні паралелі між термінологічними одиницями, що ними послуговується судочинство Бразилії, Португалії та України.

Було виявлено відмінності в найменуваннях судових органів, що діють у межах однієї інстанції (*Tribunal Regional da Justiça* – апеляційний суд Бразилії, *Tribunal de Relação* – апеляційний суд Португалії), та збіги їхніх лексичних утілень попри фактичну функційну розрізненість (*Supremo Tribunal Federal* – Конституційний Суд у Бразилії, *Supremo Tribunal de Justiça* – Верховний Суд у Португалії). Складним завданням виявилось диференціювати за поняттєвим складником такі найменування територіально-юрисдикційних одиниць як «*comarca*», «*foro*», «*vara*», «*juízo*» та «*juizado*», що в більшості контекстів вважаються синонімічними. Загалом вирішено присвоїти «*comarca*» та «*foro*» відповідник «судовий округ», тоді як «*vara*», «*juízo*» та «*juizado*» можна

інтерпретувати за допомогою генералізованого поняття «*місцевий загальний суд*». Однак можливі варіювання у відтворенні цих одиниць залежно від ієрархічної характеристики, що присвоюється їм у конкретних найменування судових органів.

Було зіставлено та систематизовано у вигляді таблиці поняття, що вживаються задля позначення структурних елементів статей у межах законодавчих НПА. Таким чином, відсутньою за функційною складовою одиницею у межах правової терміносистеми як Бразилії, так і Португалії виявився елемент «*абзац*», якому в межах цієї роботи було присвоєно відповідник «*excerto*». Особливої уваги під час перекладу вимагає лексема «*parágrafo*», котру можна класифікувати у заданому контексті як «хибного друга перекладача», оскільки вона не є відповідником «*параграфу*», що наявний у композиційній схемі статей українських НПА, адже вони функціонують на різних ієрархічних осях.

Не меншою практичною цінністю наділена і частина, в якій було розмежовано ключові для судового дискурсу поняття «*позов*» та «*спір*», множинність лексичних утілень смислових нашарувань яких у португальській мові підвищувала ймовірність обрання хибного відповідника. Отож, «*ação*» за своєю суттю відповідає праву на позов, «*demanda*» є власне позовом, «*petição inicial*» – позовною заявою, «*petição*» – клопотанням, а «*pretensão*» – вимогою. У цій же частині «*litígio*» вирішено присвоїти відповідник «*спір про право*», «*правовий спір*», «*юридичний спір*», тоді як первинне змістове наповнення лексеми «*lide*» вимагає інтерпретувати її як «*позов*», однак із урахуванням узусу часто доречним буде тлумачення «*судовий спір*».

Структура текстів судових рішень португальських, бразильських та українських судів є майже ідентичною, з вирахуванням об'єднаних вступної та описової частин, характерних українським процесуальним актам, у єдину доповідну частину (*relatório*), що фіксується у текстах рішень обох португаломовних країн. В останніх також наявні елементи (*Vistos, etc.* – Справу розглянуто, *R. P. I.* – Рішення суду оприлюднити. Зареєструвати. Сторони

повідомити), що непритаманні українським судовим рішенням, однак не становлять жодних труднощів під час перекладу.

Варто звертати увагу на відтворення лексичних елементів, що маркують суб'єктний склад справи та кодифікують її у відповідних реєстрах. Португальськими відповідниками терміну «*справа*» у значенні сукупності документів, що об'єктивізують усю діяльність у межах судового процесу, будуть «*processo*» та «*autos*», тоді як еквівалентом «*провадження*» є «*procedimento*». Пару «*позивач/відповідач*» прийнято відтворювати за допомогою одиниць «*autor/réu*» або «*demandante/demandado*», однак для функційної специфікації сторін, у разі наявності для цього правових підстав, можна використовувати лексемні пари «*requerente/requerido*», «*recorrente/recorrido*» та «*embargante/embargado*».

У межах цієї роботи вдалося дослідити лише обмежений спектр лексичних та структурних елементів, наявних у судових рішеннях і, особливо, в судовому дискурсі, однак результатів цієї розвідки достатньо, аби окреслити продуктивний вектор подальших досліджень, що полягає у ґрунтовнішому та більш вичерпному аналізі текстів судових рішень на предмет відтворення термінології, що регулює конкретну предметну сферу майнових відносин у межах судового процесу, як от оскарження передачі майнових прав за договорами купівлі-продажу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андронов І. В. Судові рішення в цивільному процесі України: дис. ... доктора юрид. наук. Одеса, 2003 р. С. 239.
2. Гайдай В. В. Особливості перекладу судових рішень як виду юридичних текстів. Держава та регіони. 2016. С. 48-50.
3. Желясков В. Я. Труднощі й особливості перекладу текстів, що належать до галузі права. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Одеса, 2015. Випуск 18. Том 2. С. 126 – 128.
4. Закропивний О. В. Деякі питання територіальної побудови системи судів загальної юрисдикції. Наука і Практика. Адвокат. № 1. 2012. С. 38-41.
5. Зінченко Г. Лексико-граматичні особливості перекладу англomовних рішень Європейського Суду з Прав Людини українською мовою. Сумський державний університет. Філологічні трактати. Том 16, №2. 2024 р. С. 242-247.
6. Іванов О. Від законопроекту до закону: процес потребує вдосконалення. Вокс Україна. 2023. URL: <https://voxukraine.org/vid-zakonoproektu-do-zakonu-protses-potrebuye-vdoskonalennya>
7. Кияк Т. Фальшиві друзі перекладача як проблема міжкультурної комунікації. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Випуск 89 (1). С. 17-20.
8. Косяк Н. В. Судове рішення та рішення суду: співвідношення понять. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. № 38. 2019. С. 32-35.
9. Лобода Ю. А. Судовий дискурс у перекладознавчому аспекті. Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. Вип. 23. 2013 р. С. 267-273.
10. Нікіфорова С. М. Особливості юридичної термінології в англійській мові. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО». Випуск 19, 2012 р. С. 173–179.
11. Писаренко Н. Розмежування судових юрисдикцій крізь призму розуміння принципів судочинства (на прикладі податкових спорів). Право України. № 4. 2020 р. С. 127-141.
12. Правова позиція (постанова від 23.12.2020 р. у справі №815/6190/16) : Верховний Суд. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSP05455>
13. Про затвердження Методичних рекомендацій з підготовки та оформлення проектів законів України, нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України та наказів Мінпаливенерго : Наказ Мінпаливенерго

від 20.04.2010 р. №153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0153558-10#Text>

14. Про правотворчу діяльність : Закон України від 19.04.2025 №93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>

15. Сакар Н. Ю. Зміст та правова природа юридичного спору. Науковий вісник Ужгородського національного університету, серія ПРАВО. Вип. 46. 2017. С. 63-68.

16. Солодка А. К. Особливості перекладу юридичних термінів. International Science Journal of Education & Linguistics. 2023 – С. 68-74.

17. Структура закону. Структура нормативного акта: загальна характеристика. Інститут Громадянського суспільства. URL: <http://old.csi.org.ua/?p=1996>

18. Судоустрій України. Центр Демократії та Верховенства права. URL: https://cedem.org.ua/lesson_1/#:~:text=%D0%A1%D0%A3%D0%94%D0%98%20%D0%97%D0%90%D0%93%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%AE%D0%A0%D0%98%D0%A1%D0%94%D0%98%D0%9A%D0%A6%D0%86%D0%87,%D0%92%D0%B5%D1%80%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%A1%D1%83%D0%B4

19. Тимошенко О.І. Поняття і елементи позову. Форма і зміст позовної заяви. Збірник матеріалів III Всеукраїнської конференції студентів, аспірантів і молодих учених. Маріуполь, 2011. С. 416-418.

20. Фазикош Г. В., Бахарєва Г. М., Стефанів Н. С. Посібник з написання судових рішень у цивільному і кримінальному судочинстві. К.: Ваїте, 2016. С. 206.

21. Цивільна юрисдикція. Підвідомчість та підсудність у цивільному процесі. URL: <https://studfile.net/preview/11738551/page:79/>

22. Цивільний процесуальний Кодекс України. Законодавство України. Суми, 2025. С. 266.

23. Agilio M. Conheça a Justiça: saiba o que são Circunscrições, Foro e Juízo. Tribunal de Justiça da Paraíba. URL: <https://www.tjpb.jus.br/noticia/conheca-a-justica-saiba-o-que-sao-circunscricoes-foro-e-juizo>

24. Araújo A. A tradução de textos jurídicos e o acesso à justiça. Universidade de Brasília, 2013. p. 157.

25. Borges de Lima T. Divisão judiciária da primeira instância da Justiça Comum: Distinção terminológica entre fórum, foro e juízo. Boletim Conteúdo Jurídico. № 483. 2015. p. 38-49.

26. Castro B. O que é Prescrição, Pretensão, Ação e Exceção? URL: <https://direitoreal.com.br/artigos/o-que-e-prescricao-pretensao-acao-e-excecao>
27. Cintra A., Grinover A., C. Dinamarco. Teoria Geral do Processo. Ed. 27, São Paulo: Malheiros. 2011. p. 346.
28. Código de Processo Civil e normas correlativas. Senado Federal. Ed. 14. 2022. URL: https://www2.senado.leg.br/bdsf/bitstream/handle/id/587896/CPC_normas_correlatas_14ed.pdf
29. Colaço J. Jurisdição. IV Jornada de Iniciação Científica e de Extensão Universitária. V. 4, Nº 4. 2014. p. 15. URL: <https://unisantacruz.edu.br/revistas-old/index.php/JICEX/article/view/1865>
30. Consulta de Processos. Tribunal de Justiça do Estado de São Paulo. URL: <https://www.tjsp.jus.br/Processos#:~:text=N%C3%9AMERO%20PADR%C3%83O%20CNJ,do%20Estado%20de%20S%C3%A3o%20Paulo>
31. Dopazo D. Características do pleito. URL: <https://danielledopazo.com.br/glossario/o-que-e-pleito-entenda-o-conceito-juridico/>
32. Dos Santos U. Litígio e lide: uma construção, analítico-distintiva, terminológico-conceptual e empírico-crítica. Dissertação de Mestrado. Universidade Federal de Pernambuco. Recife, 2005. p. 471. URL: <https://repositorio.ufpe.br/bitstream/123456789/16670/1/UFPe.FDR.Disserta%c3%a7%c3%a3o.UzielSantana..pdf>
33. Gajardoni F. Procedimento. Enciclopédia Jurídica da PUCSP. Tomo Processo Civil. Ed. 1. 2018. URL: <https://enciclopediajuridica.pucsp.br/verbete/199/edicao-1/procedimento>
34. Gongaza A. L. Discursos sobre a simplificação da linguagem jurídica. Tese de Doutorado, Universidade Federal De Mato Grosso do Sul. 2018. URL: <https://posgraduacao.ufms.br/portal/trabalho-arquivos/download/8794>
35. Gonçalves M. Direito Processual Civil Esquematizado. São Paulo: Rideel, 2009.
36. Guia prático de regras na redação de actos normativos da Assembleia da República. URL: https://www.parlamento.pt/DossiersTematicos/Documents/Reforma_Parlamento/guialegisticaformal.pdf
37. Jorge M., Celegatto M. Manual Teórico e Prático da Sentença Cível. Ed. 3.2019. p. 390.

38. Júnior A. Jurisdição civil: reflexões sobre novos paradigmas para a sua compreensão. Universidade Federal Rural do Rio de Janeiro. 2009. p. 37. URL: <https://www.gaiojr.adv.br/astherlab/uploads/arquivos/artigos/JURISDICA0-CIVIL-REFLEXOES-SOBRE-NOVOS-PARADIGMAS-PARA-A-SUA-COMPREENSAO.pdf>
39. Justiça Estadual. Superior Tribunal de Justiça. URL: <https://international.stj.jus.br/pt/Poder-Judiciario-Brasileiro/Organizacao-funcional/Justica-Comum/Justica-Estadual>
40. Lei Complementar Nº95/1998 : Presidência da República, Casa Civil. URL: https://www.planalto.gov.br/ccivil_03/leis/lcp/lcp95.htm
41. Lei nº 9.099, de 26 de setembro de 1995. Dispõe sobre os Juizados Especiais Cíveis e Criminais e dá outras providências. URL: http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/Leis/L9099.htm
42. Lei nº 13.105, de 16 de março de 2015. Código de Processo Civil. URL: http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/ Ato2015-2018/2015/Lei/L13105.htm
43. Maria da Costa J. Autos – Concordância no singular ou no plural. Gramatigalhas. 2020. URL: <https://www.migalhas.com.br/coluna/gramatigalhas/318895/autos---concordancia-no-singular-ou-no-plural>
44. Nascimento R. Requerente, requerido, réu e autor: o que é e diferença. Significados. URL: <https://www.significados.com.br/requerente-requerido-reu-e-autor/>
45. Oliani J. Sentença no Novo CPC. São Paulo (SP): Editora Revista dos Tribunais. 2015. URL: <https://www.jusbrasil.com.br/doutrina/sentenca-no-novo-cpc/1327381499>
46. Panorama e Estrutura do Poder Judiciário Brasileiro. Conselho Nacional de Justiça. URL: <https://www.cnj.jus.br/poder-judiciario/panorama-e-estrutura-do-poder-judiciario-brasileiro/>
47. Peixoto E. A importância do experimentalismo democrático na resolução de litígios estruturais pela via judicial: flexibilidade e participação no controle de políticas públicas. Revista Direitos sociais e políticas da UNIFAFIBE. Vol. 9, Nº 2. 2021. p. 210-240.
48. Pugliese W. A concepção de decisão judicial frente às normas fundamentais do processo. Periódico científico da EJUD/PR. Edição 13. 2022. p. 251-259.
49. Silva O. Vocabulário jurídico conciso; atualizadores Nagib Slaibi Filho e Gláucia Carvalho. Ed. 2. Rio de Janeiro: Forense, 2010.

50. Sistema de Justiça Português. Direção-Geral da Política de Justiça. URL: <https://dgpj.justica.gov.pt/Dossiers-tematicos/Sistema-de-Justica-Portugues>
51. Wronska O. M. Dificuldades gramaticais e lexicais de tradução dos documentos jurídicos ucranianos para a língua portuguesa (no exemplo do contrato de arrendamento). Style and Translation. №5, 2020 – p. 222-231.
52. Zotareli D. A Regra da Correlação à Luz do Código de Processo Civil. São Paulo (SP): Editora Revista dos Tribunais. 2020. URL: <https://www.jusbrasil.com.br/doutrina/secao/capitulo-1-os-elementos-da-demanda-a-regra-da-correlacao-a-luz-do-codigo-de-processo-civil/1197063963#ftn.DTR.2020.7636-n52>

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія Сучасної України. Енциклопедична стаття «Гіпотеза». URL: <https://esu.com.ua/article-30198>
2. Congresso Nacional. Glossário de Termos da Técnica Legislativa. URL: <https://www.congressonacional.leg.br/legislacao-e-publicacoes/glossario-tecnica-legislativa>
3. Conselho Nacional do Ministério Público. Glossário. URL: <https://www.cnmp.mp.br/portal/glossario?filter-search-alf=D&start=15>
4. Diário da República. Lexionário. URL: <https://diariodarepublica.pt/dr/lexionario/termo/comarca>
5. Dicio: Dicionário Online de Português. URL: <https://www.dicio.com.br/excerto/>
6. Guimarães D. Dicionário Técnico Jurídico. Ed. 12. São Paulo. 2009.
7. Tribunal Regional do Trabalho da Segunda Região (SP). Glossário Jurídico. URL: <https://ww2.trt2.jus.br/servicos/informacoes/glossario-de-terminos-juridicos#d>

RESUMO

O trabalho de qualificação é dedicado ao estudo da composição terminológica de textos em língua portuguesa de pronunciamentos judiciais e ao desenvolvimento de possíveis abordagens para a sua reprodução em língua ucraniana. No âmbito da investigação, foram comparados e analisados os sistemas judiciais da Brasil, Portugal e Ucrânia, identificadas unidades sem equivalentes, delineado o seu campo conceptual e propostos métodos potenciais para a sua reprodução através de meios lexicais da língua ucraniana. Também foi realizada uma diferenciação conceitual de unidades terminológicas específicas que constituem dificuldades especiais durante a tradução de decisões judiciais. Além disso, a composição do texto das decisões também foi analisada.

Foram identificadas diferenças nas denominações dos órgãos judiciais que atuam no âmbito de uma instância (Tribunal Regional da Justiça – Tribunal de Relação – Апеляційний суд) e coincidências nas suas expressões lexicais, apesar da diferença funcional factual (Supremo Tribunal Federal = Конституційний Суд; Supremo Tribunal de Justiça = Верховний Суд). Foi difícil diferenciar, em termos conceptuais, denominações de unidades territoriais e jurisdicionais como «comarca», «foro», «vara», «juízo» e «juizado», que na maioria dos contextos são consideradas sinónimas. Em geral, decidiu-se atribuir a «comarca» e «foro» o equivalente «судовий округ», enquanto «vara», «juízo» e «juizado» podem ser interpretados com a ajuda do conceito generalizado «місцеві загальні суди». No entanto, são possíveis variações na reprodução destas unidades, dependendo da característica hierárquica que lhes é atribuída em denominações específicas de órgãos judiciais.

A estrutura dos textos das decisões judiciais dos tribunais portugueses, brasileiros e ucranianos é quase idêntica, com exceção das partes introdutória e descritiva, características dos atos processuais ucranianos, que são reunidas numa única parte expositiva (relatório), presente nos textos das decisões dos dois países de língua portuguesa. Nos últimos, também existem elementos (Vistos, etc., R. P. I.) que não são característicos das decisões judiciais ucranianas, mas que não representam qualquer dificuldade durante a tradução.

A importância prática do trabalho reside na aplicação futura das abordagens propostas na investigação para a reprodução de termos jurídicos durante a tradução de decisões judiciais ou quaisquer outros documentos processuais em língua portuguesa para a língua ucraniana e vice-versa. Os resultados do trabalho podem ser utilizados para a realização de estudos mais aprofundados sobre este tema, bem como no processo de ensino no âmbito do estudo da tradução especializada (judicial) no par de línguas em questão.

A relevância do estudo é determinada pela ausência de trabalhos teóricos e práticos na área da tradução jurídica no par linguístico ucraniano-português. Até agora, o aparato terminológico de ambas as línguas no domínio do direito não foi objeto de uma análise comparativa detalhada, pelo que não foram elaborados dicionários ou glossários bilingues que delineassem paralelos lexicais interlinguísticos no âmbito do discurso jurídico, nem manuais práticos que apresentassem os fundamentos metodológicos e as abordagens para a tradução de determinadas unidades lexicais jurídicas.